

Κοινωνική και
Πολιτική Αγωγή

Λίσότητα των
δύο φύλων

Ο ρόλος των
Εκπαιδευτικών

ΦΑΚΕΛΟΣ

5

Λίγα λόγια για το ΚΕΘΙ

Το **Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ)** ιδρύθηκε το 1994, ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Λειτουργεί με έδρα την Αθήνα και παραρτήματα στη Θεσσαλονίκη, το Βόλο, την Πάτρα και το Ηράκλειο Κρήτης, υπό την εποπτεία και χρηματοδότηση της **Γενικής Γραμματείας Ισότητας** του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

Βασικός άξονας ανάπτυξης των δραστηριοτήτων του ΚΕΘΙ είναι η προώθηση της Ισότητας των Φύλων σε όλους τους τομείς της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής, με βάση την πολιτική που καθορίζεται από τη **Γενική Γραμματεία Ισότητας**.

Η συγκεκριμένη έκδοση αφορά σε επτά παρεμβατικά μαθήματα μέσης εκπαίδευσης (Αρχαία Ελληνικά, Νέα Ελληνικά, Ιστορία, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Αγγλικά, ΣΕΠ και Τεχνολογία) που έγιναν από εκπαιδευτικούς σε σχολεία της Θεσσαλονίκης το ακαδημαϊκό έτος 1999. Τα μαθήματα αυτά εντάσσονται στο πρόγραμμα "**Επιμόρφωση - Ευαισθητοποίηση Εκπαιδευτικών σε Θέματα Ισότητας των Φύλων στην Εκπαίδευση**" που υλοποίησε το ΚΕΘΙ σε συνεργασία με τη **Γενική Γραμματεία Ισότητας** και τη Χρηματοδότηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (**ΕΠΕΑΕΚ**) του Υπουργείου Παιδείας.

Εκδόσεις
Κ.Ε.Θ.Ι. - 2000

Γλωσσική Επιμέλεια:
Αλίκη Ρόκου

Δημιουργικός Σχεδιασμός & Παραγωγή:
Ατελιέ Γραφικών Τεχνών Αφοί Τζίφα Α.Ε.Β.Ε.

Επιμέλεια Παραγωγής:
Γιώτα Χούλια

© copyright:
Κ.Ε.Θ.Ι. - 2000

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Επιμέλεια: Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Ι. Σμυρνή

1ος Υποφάκελος: Θεωρητικές Προσεγγίσεις

- 1.1 Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή: «Πρωθώντας αξίες για τη δημοκρατία και την ιδιότητα του πολίτη»
- 1.2 Fawcett Society: «Ισότητα των φύλων και Ιδιότητα του Πολίτη»
- 1.3 Ι.Σμυρνή: «Παρουσίαση και σχολιασμός του διδακτικού εγχειριδίου του μαθήματος Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή»

2ος Υποφάκελος: Διδακτικές παρεμβάσεις

- 2.1 Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ' Γυμνασίου (Ι.Σμυρνή)
- 2.2 Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς Β' Λυκείου (Α. Διαβάτη)

ΦΑΚΕΛΟΣ

5

1^{ος} Υποφάκελος

Θεωρητικές Προσεγγίσεις

- 1.1 Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή: «Πρωθώντας αξίες για τη δημοκρατία και την ιδιότητα του πολίτη»
- 1.2 Fawcett Society: «Ισότητα των φύλων και Ιδιότητα του Πολίτη»
- 1.3 Ι.Σμυρνή: «Παρουσίαση και σχολιασμός του διδακτικού εγχειριδίου του μαθήματος Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή»

1.1. Προωθώντας αξίες για τη δημοκρατία και την αγωγή του πολίτη: στάσεις και διδακτικές ανάγκες μελλοντικών εκπαιδευτικών

Β. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΚΟΥΪΜΤΖΗ

(Κεφάλαιο από το βιβλίο Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (1998) Γυναίκες και ιδιότητα του Πολίτη, Βάνιας)

Εισαγωγή

Η αγωγή του πολίτη είναι μια βασική κοινωνικοποιητική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία κάθε καινούργια γενιά νέων αποκτά τη γνώση, τις δεξιότητες και τις αξίες, έτσι ώστε να καταστούν τα μέλη της δημοκρατικού πολίτες. (Dyneson & Cross 1991). Οι Buck & Inman (1995), έχοντας υπόψη τους τη διάκριση του Mc Loughlin (1992) για τη μαξimalιστική και τη μιnimαλιστική θεώρηση της ιδιότητας του πολίτη, περιγράφουν δύο μοντέλα αγωγής των πολιτών. Σύμφωνα με την προσέγγισή τους, το μιnimαλιστικό μοντέλο έχει ως στόχο να παρέχει πληροφορίες για την κοινωνία και να κοινωνικοποιεί τα νεαρά άτομα στις υπάρχουσες και θεωρούμενες ως δεδομένες κοινωνικές επιταγές. Διδάσκει τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις και έχει πολύ λίγη σχέση με την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών και μαθητριών. Το μαξimalιστικό μοντέλο από την άλλη έχει ως στόχους του την ενίσχυση και την ανάπτυξη της ικανότητας των νεαρών ατόμων να ελέγχουν την ίδια τη ζωή τους. Η κριτική σκέψη, η αυτογνωσία και η κατανόηση, σε ένα ευρύτερο σφαιρικό και κοινωνικό επίπεδο, είναι μερικοί από τους στόχους αυτού του μοντέλου εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη.

Στην προσπάθειά τους να επιφέρουν την κοινωνική αλλαγή μέσα από την εκπαίδευση, φεμινίστριες συγγραφείς τείνουν να θεωρούν την αγωγή στην ιδιότητα του πολίτη ως ένα χρήσιμο πλαίσιο για την προώθηση ενός πιο δημοκρατικού μοντέλου εκπαίδευσης, «στο οποίο εκπαιδευτικοί και μαθητές/τριες θα έχουν την ευκαιρία να σκέπτονται κριτικά και με ευρύτητα για τη φύση της κοινωνίας στην οποία ζουν» (Amot et al 1995, σελ. 11). Εδώ η αγωγή του πολίτη αντί να λειτουργεί ως «ανδρική ιστορία» (Amot et al 1996, σελ. 5), θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να εισαγάγει την έννοια της ισότητας των φύλων ως ένα σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής δικαιοσύνης (Kelly 1993, Τρογνα & Vincent 1995).

Πώς μπορούν τα υπάρχοντα μοντέλα αγωγής του πολίτη να αλλάξουν, να διευρυνθούν και να εμπλουτισθούν, ώστε να συμπεριλάβουν αυτή τη νέα διάσταση της δημοκρατικής εκπαίδευσης; Η Amot (1995β) προτείνει μια σειρά από στρατηγικές και προσεγγίσεις. Μια προοπτική επικεντρώνει το ενδιαφέρον στην εισαγωγή της έννοιας της δημοκρατίας στην οικογένεια και δίνει έμφαση στη σημασία της ελευθερίας στην προσωπική ζωή. Η προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων μέσα από την εκπαίδευση -όπως για παράδειγμα το δικαίωμα των γυναικών να ζουν απελευθερωμένες από την ανδρική βία και τη φτώχεια και να ελέγχουν τη σεξουαλικότητά τους- θα μπορούσαν να είναι τα κεντρικά θέματα στην προσέγγιση αυτή. Μια δεύτερη στρατηγική επικεντρώνεται στον επαναπροσδιορισμό και την προώθηση των δημοκρατικών αξιών. Έτσι, σύμφωνα με την οπτική αυτή, η εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη θα πρέπει να διευρυνθεί, ώστε να συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τις ανδρικές αξίες της δημόσιας σφαιρας, όπως για παράδειγμα ο ανταγωνισμός, η ατομικότητα, ο μιλιταρισμός και ο εθνικισμός, αλλά και τη γυναικεία δεοντολογία της φροντίδας της

εμπάθειας, της συγχώνευσης και του αντι-ελισμοῦ. Η μητρότητα ως αξία και το ενδιαφέρον των γυναικών για κοινωνική ισότητα θα έπρεπε να αποτελέσουν μέρος αυτού του ευρύτερου μοντέλου εκπαίδευσης σε μια δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη.

Η εισαγωγή αλλαγών μέσα από την εκπαίδευση δεν είναι πάντοτε εφικτή, και μερικοί θα υποστήριζαν ότι έρχεται σε αντίφαση με τον αναπαραγωγικό ρόλο των εκπαιδευτικών συστημάτων. Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες η φεμινιστική έρευνα δράσης χρησιμοποιήθηκε στα σχολεία για να εισαγάγει στρατηγικές και πρακτικές παρέμβασης που θα προωθούσαν την ισότητα των φύλων και τις ίσες ευκαιρίες για τους άνδρες και τις γυναίκες στην κοινωνία. Τα αποτελέσματά τους υπήρξαν αμφιλεγόμενα, μερικές φορές περιορισμένα, ή ακόμη και αντιφατικά, αλλά σε γενικές γραμμές ενθαρρυντικά, εφόσον κατάφεραν να καταστήσουν τις σχέσεις των φύλων κεντρικό θέμα της εκπαίδευσης και να εμπλέξουν τους εκπαιδευτικούς στη διαδικασία της ισότητας των φύλων. (Holland 1993). Σήμερα έχει γίνει συνείδηση ότι κάθε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και, ακόμη περισσότερο, κάθε αλλαγή που έχει ως στόχο τις σχέσεις των φύλων είναι καταδικασμένη σε αποτυχία, αν δεν συμπεριλαμβάνει στρατηγικές παρέμβασης στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. Σύμφωνα με τη λογική αυτή, αν η εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη πρέπει να περιλαμβάνει μια κριτική διάσταση, ιδιαίτερα σε θέματα που σχετίζονται με το φύλο, τότε η επαγγελματική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να σχεδιασθεί αντίστοιχα. Όπως υποστηρίζει η Arnot (1995)

« αν θεωρούμε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να διδάσκει μια μορφή δημοκρατίας, στην οποία οι γυναίκες θα μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα, τότε θα μας χρειαζόταν μια γενιά εκπαιδευτικών, που θα είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν κριτικά τη θέση των γυναικών στην ιστορία και στις σύγχρονες κοινωνίες και να εκπαιδεύονται με τρόπο που θα τους καθιστά ικανούς να διαμορφώνουν την εκπαιδευτική διαδικασία και το κλίμα της τάξης έτσι, ώστε να λειτουργούν ισότιμα και για τους μαθητές και για τις μαθήτριες» (σελ. 12).

Σε άλλο κεφάλαιο του βιβλίου αυτού συζητήσαμε τους στόχους και το περιεχόμενο της αγωγής του πολίτη, έτσι όπως αντιμετωπίζεται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στο σημείο εκείνο φάνηκε καθαρά ότι το πρόγραμμα μαθημάτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προσφέρει μια σειρά από ευκαιρίες για συζητήσεις θεμάτων που έχουν σχέση με τη δημοκρατία, την ισότητα, και τις σχέσεις των φύλων. Πόσο έτοιμοι και ενημερωμένοι είναι όμως οι έλληνες εκπαιδευτικοί για να χρησιμοποιήσουν τις ευκαιρίες αυτές; Μια διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο κατανοούν τους στόχους και τις διαδικασίες της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη είναι απαραίτητη, προκειμένου να καταλήξει κανείς σε προτάσεις για την εκπαίδευση των μελλοντικών εκπαιδευτικών. Τα ερωτήματα που χρειάζονται απάντηση είναι τα παρακάτω:

- Ποιες είναι οι στάσεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών για την προώθηση αξιών και αλλαγών μέσα από την εκπαίδευση γενικά και την εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη ειδικότερα;
- Πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι την έννοια της αγωγής του πολίτη; Πόσο σημαντική τη θεωρούν για τη δημοκρατική κοινωνικοποίηση των αυριανών πολιτών; Ποιο μοντέλο αγωγής του πολίτη προτείνουν;
- Περιλαμβάνουν θέματα ισότητας των φύλων στις αναλύσεις τους για την εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη;
- Μέχρι ποιο σημείο θεωρούν ότι εμπλέκονται οι ίδιοι σε μια διαδικασία που έχει στόχο να προωθήσει τις αξίες της δημοκρατικής εκπαίδευσης στο σχολείο; Ποιες είναι οι εκπαιδευτικές τους ανάγκες στον τομέα αυτό;

- Υπάρχουν διαφορές ως προς το φύλο ή ως προς τον κλάδο σπουδών στον τρόπο με τον οποίο οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται την εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη και τις σχέσεις των φύλων;

Το κεφάλαιο αυτό επιχειρεί να δώσει απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται αποτελέσματα που προέκυψαν από τις αναλύσεις των ποσοτικών δεδομένων και αφορούν τις απόψεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τη δυνατότητα της εκπαίδευσης γενικά, και της αγωγής του πολίτη ειδικότερα, να προωθούν αξίες που έχουν σχέση με κοινωνικές αλλαγές, με την ισότητα και τη δημοκρατία. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται μια ανάλυση του λόγου που δόμησαν οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί συζητώντας για την εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη.

Στόχοι της εκπαίδευσης και η προώθηση αξιών μέσα από το σχολικό σύστημα

Όταν ρωτήθηκαν για τους στόχους της εκπαίδευσης οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, αναγνώρισαν ως σημαντικούς ή πολύ σημαντικούς όλους τους στόχους που περιλάμβανε ο κατάλογος του ερωτηματολογίου. Σε γενικές γραμμές φάνηκε ότι υπήρχε μια γενική ομοφωνία ως προς την ανάγκη προώθησης κοινωνικών αλλαγών μέσα από την εκπαίδευση. Η πλειοψηφία συμφώνησε, για παράδειγμα, ότι είναι πολύ σημαντικό να έχει κανείς την ευκαιρία να θίγει θέματα ανισότητας ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις και ανάμεσα στα φύλα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Εκπαιδευτικοί στόχοι που θεωρήθηκαν ως σημαντικοί και πολύ σημαντικοί

Μελλοντικοί εκπαιδευτικοί (N=298)	
1. Να μειώσει τις διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις	89.3%
2. Να ενθαρρύνει τα παιδιά να ασκούν κριτική στον τρόπο με τον οποίο τα ΜΜΕ αναπαριστούν τους άνδρες και τις γυναίκες	88.0%
3. Να προωθήσει το σεβασμό για τη δουλειά των γυναικών στην οικογένεια	86.3%
4. Να ενθαρρύνει τα κορίτσια να συμμετέχουν στη δημόσια ζωή	86.3%
5. Να προωθήσει την ισότητα ανάμεσα στις διάφορες εθνικές ομάδες	77.3%
6. Να προωθήσει τη συμμετοχή των ανδρών στην οικιακή εργασία	76.6%
7. Να ενθαρρύνει τα αγόρια να ασχοληθούν με επαγγέλματα που απαιτούν φροντίδα	67.2%
8. Να προωθήσει τους κανόνες της ηθικής στη σεξουαλική συμπεριφορά	62.5%
9. Να ενθαρρύνει τις γυναίκες να ασχοληθούν με μη παραδοσιακά γυναικεία επαγγέλματα	60.9%
10. Να προωθήσει τη σταθερότητα στην οικογένεια	62.9%
11. Να προωθήσει την ιδέα ότι οι άνδρες είναι αυτοί που κερδίζουν το ψωμί της οικογένειας	6.4%

Όταν ρωτήθηκαν για τους στόχους της εκπαίδευσης, οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, αναγνώρισαν ως σημαντικούς ή πολύ σημαντικούς όλους τους στόχους που αναφέρθηκαν στη σχετική ερώτηση. Γενικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί κανείς ότι σχεδόν ομόφωνα υπήρξε η απαίτηση για προσανατολισμό του σχολείου σε θέματα κοινωνικής ευαισθησίας και κοινωνικής ανανέωσης. Οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί συμφωνούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία για τη σπουδαιότητα που θα έπρεπε να έχουν για την εκπαίδευση θέματα που αφορούν τις κοινωνικές τάξεις και τα φύλα. (βλ. πίνακα 21)

Εννέα στους δέκα μελλοντικούς εκπαιδευτικούς (89.3%) συμφωνούν ότι η κατάργηση των ανισοτήτων ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις είναι ένας από τους σημαντικότερους στόχους του σχολείου. Λιγότεροι είναι αυτοί (77.3%) που θεωρούν ότι η ισότητα ανάμεσα στις διάφορες εθνικές ομάδες είναι στόχος τόσο υψηλής σημασίας.

Οκτώ στους δέκα (88.0%, και 86.3%) αναγνωρίζουν ότι είναι πολύ σημαντικό να μάθουν οι μαθητές και οι μαθήτριες πώς να αντιμετωπίζουν κριτικά την εικόνα των ανδρών και των γυναικών στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, να προωθηθεί ο σεβασμός της γυναικείας εργασίας μέσα στην οικογένεια και να ενθαρρυνθούν τα κορίτσια να συμμετέχουν στη δημόσια ζωή αντίστοιχα.

Η προώθηση της σταθερότητας στην οικογένεια θεωρήθηκε από το 82.9% ιδιαίτερα σημαντικός στόχος της εκπαίδευσης, όχι όμως στον ίδιο βαθμό και η σεξουαλική ηθική, καθώς μόνο έξι στα δέκα άτομα από αυτά που απάντησαν (62.5%) συμφώνησαν ότι το σχολείο είναι αυτό που πρέπει να ασχοληθεί με το θέμα αυτό. Αν θεωρήσει κανείς ότι η σεξουαλική ηθική προωθείται κυρίως στα πλαίσια της οικογένειας, η διαφορά αυτή ανάμεσα στις προτιμήσεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών είναι μάλλον δύσκολο να ερμηνευθεί.

Παρόλο το ενδιαφέρον τους για την ανανέωση μέσα από το σχολείο του ρόλου των γυναικών στην κοινωνία, οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί συμφώνησαν σε μικρότερο βαθμό ότι είναι σημαντικό να αλλάξουν οι παραδοσιακές δομές μετάβασης από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας για τα δύο φύλα. Μόνο το 67.2% του δείγματος θεωρεί σημαντικό να ενθαρρυνθούν μέσα από το σχολείο τα αγόρια να ασχοληθούν με επαγγέλματα που απαιτούν φροντίδα, και μόνο το 60.9% συμφωνεί ότι η προώθηση των κοριτσιών σε μη παραδοσιακά επαγγέλματα αποτελεί σημαντικό στόχο της εκπαίδευσης.

Όσον αφορά τους ρόλους των ανδρών στην οικογένεια και την εργασία από την άλλη, η συντριπτική πλειοψηφία (93.6%) συμφωνεί ότι το σχολείο δεν θα έπρεπε να προωθήσει την ιδέα ότι μόνο οι άνδρες είναι οι «κουβαλητές» στην οικογένεια. Μόνο επτά στους δέκα όμως είναι της άποψης ότι το σχολείο θα έπρεπε να ευνοήσει την ενασχόληση των ανδρών στην οικιακή εργασία. Αυτές οι τελευταίες απόψεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών αντανακλούν την ίδια την κοινωνική πραγματικότητα που σχετίζεται με τις αλλαγές του ρόλου των γυναικών στις σύγχρονες κοινωνίες κατά τις τελευταίες δεκαετίες: οι γυναίκες βγαίνουν στην αγορά εργασίας σε όλα και μεγαλύτερους αριθμούς, χωρίς όμως να απαλλάσσονται από τα παραδοσιακά τους καθήκοντα στην οικογένεια, αφού οι άνδρες δεν το θεωρούν υποχρέωσή τους να συμμετάσχουν ικανοποιητικά στην οικιακή εργασία.

Σε γενικές γραμμές, οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί φάνηκαν ενθουσιώδεις, όσον αφορά την προώθηση της ισότητας, και αισιόδοξοι σε σχέση με τις δυνατότητες παρέμβασης μέσα από το σχολείο. Αυτό που δεν ξέρουμε στην πραγματικότητα είναι, αν οι ίδιοι θεωρούν ότι αυτό μπορεί να γίνει μέσα στα όρια που θέτει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο οι περισσότεροι γνωρίζουν από πρώτο χέρι. Επιπλέον, δεν γίνεται σαφές από τα ποσοτικά δεδομένα, αν οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί του δείγματος θεωρούν τους εαυτούς τους ικανούς/ές να προωθήσουν τέτοιου είδους αλλαγές.

Όταν ρωτήθηκαν για τους στόχους της εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη, οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί έδωσαν κυρίως έμφαση στην προσωπική αίσθηση ευθύνης και τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων. Όπως φαίνεται στον πίνακα 22, περισσότεροι από τα μισά άτομα που απάντησαν στα ερωτηματολόγια συμφώνησαν για τη σημασία των δύο πρώτων στόχων. Ένα μικρότερο ποσοστό (41.8%) θεώρησε ότι είναι μέσα στους στόχους της αγωγής του πολίτη να διδάξει την κριτική και αναλυτική σκέψη και περίπου μόνο δύο στους δέκα (26.4% και 20.1% αντίστοιχα) ότι η αγωγή του πολίτη πρέπει να ασχοληθεί με τη διδασκαλία θεμάτων που έχουν σχέση είτε με τους νόμους, είτε με την οικονομία, την πολιτική και τις κοινωνικές δομές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22: Στόχοι της Αγωγής του Πολίτη (Συμφωνώ πάρα πολύ και Συμφωνώ)

	Όλο το δείγμα (N=298)	Άνδρες (N=110)	Γυναίκες (N=188)
1. Να ενθαρρύνει την ατομική αίσθηση ευθύνης για τη δημιουργία μιας υγιούς κοινωνίας	58,8%	59,09%	58,5%
2. Να ενθαρρύνει την ενεργή συμμετοχή των ατόμων τη λήψη αποφάσεων	53,5%	55,4%	52,1%
3. Να προωθήσει μεγαλύτερη αρμονία ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες	41,8%	50,0%	36,7%
4. Να παράσχει πληροφορίες σχετικές με νομικά δικαιώματα και υποχρεώσεις	26,4%	21,8%	29,2%
5. Να διδάξει την κριτική και αναλυτική σκέψη	20,1%	23,6%	18,08%
6. Να διδάξει τους μαθητές σχετικά με οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές δομές	18,4%	14,5%	20,7%

Από ό,τι φαίνεται, για τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, η εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη θα έπρεπε, κυρίως, να στοχεύει στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου, ώστε αυτό να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία και όχι τόσο να πληροφορεί για το νομικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο. Τέλος, παρά το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό υποστήριξε την ιδέα ότι το σχολείο θα πρέπει να φροντίζει για την εξάλειψη των ανισοτήτων ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, μόνο δύο στα δέκα άτομα θεώρησαν την προώθηση της κοινωνικής αρμονίας ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες ως σημαντικό στόχο της αγωγής του πολίτη.

Οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί με τις απαντήσεις τους φάνηκαν αισιόδοξοι για τις δυνατότητες παρέμβασης του σχολείου, αλλά έδειξαν πολύ μικρή εμπιστοσύνη στους εαυτούς τους, σε σχέση με την ικανότητά τους να διδάξουν όλα αυτά τα κοινωνικά θέματα. Μόνο τέσσερις στους δέκα αισθάνονται ικανοί/ές να μιλήσουν στην τάξη για τα θέματα που αφορούν τις κοινωνικές τάξεις και την οικογενειακή ζωή στην Ελλάδα, ενώ ακόμη λιγότεροι/ες (μόνο τρεις στους δέκα) δηλώνουν σίγουροι/ες να διδάξουν για τη δημόσια ζωή και την εργασία. Δύο στους δέκα (21.1%) αισθάνονται πολύ σίγουροι να ασχοληθούν με τις εθνικές μειονότητες, ενώ μόνο ένας στους δέκα, περίπου, ισχυρίζεται ότι μπορεί να διδάξει με σιγουριά θέματα που αφορούν τα νομικά δικαιώματα. Σημειώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες μελλοντικούς εκπαιδευτικούς. Πιο συγκεκριμένα, ένα σημαντικό μικρότερο ποσοστό γυναικών δήλωσε ότι μπορεί να αναλάβει με σιγουριά τη διδασκαλία τέτοιων θεμάτων. Εξαιρεση αποτελούν αυτά που αφορούν την οικογενειακή ζωή και τα νομικά δικαιώματα, για τα οποία οι απαντήσεις τους συμφωνούν με αυτές των ανδρών μελλοντικών εκπαιδευτικών.

Αυτό που αποτελεί πραγματικό πρόβλημα για τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς είναι προφανώς η άγνοια της ελληνικής κοινωνίας. Η πλειοψηφία αυτών που απάντησαν (88% και 89% των ανδρών και των γυναικών μελλοντικών εκπαιδευτικών αντί-

στοιχα) δεν παρακολούθησε ποτέ στη βασική Πανεπιστημιακή της Εκπαίδευση μαθήματα σχετικά με θέματα φύλου. Όπως δήλωσε μια μελλοντική καθηγήτρια

«Δεν διδάχθηκα ποτέ αυτά τα θέματα, άρα δεν είχα ποτέ την ευκαιρία να τα μελετήσω ή να προβληματιστώ σε βάθος. Συνεπώς δεν αισθάνομαι έτοιμη να τα διδάξω και άρα δεν θα πείσω κανέναν αν το επιχειρήσω».

Οι πίνακες που παρουσιάσαμε πιο πάνω, δίνουν μόνο μια αδρή περιγραφή των απόψεων των εκπαιδευτικών για τους σημαντικούς στόχους της εκπαίδευσης και της αγωγής του πολίτη και για τις δυνατότητες της εκπαίδευσης να προωθήσει αλλαγές. Επιπλέον αυτά τα ποσοτικά δεδομένα μας πληροφορούν για την έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό τους, την οποία αισθάνονται οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, όταν πρόκειται να διδάξουν παρόμοια θέματα, χωρίς όμως, παρ'όλα αυτά, να προφέρονται για παραπέρα ανάλυση.

Στις σελίδες που ακολουθούν παρουσιάζονται αποτελέσματα των ομαδικών συζητήσεων στις οποίες πήραν μέρος οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί. Ένας από τους στόχους των συζητήσεων αυτών ήταν η μελέτη σε βάθος του τρόπου με τον οποίο οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται την έννοια της εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη, πώς την εντάσσουν στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και πώς τη συνδέουν με θέματα που άπτονται της ισότητας και των σχέσεων των φύλων.

Απόψεις για την Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη και την Ισότητα των Φύλων

Οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί του δείγματος είχαν στην πλειοψηφία τους εργασιακή εμπειρία σε δευτεροβάθμια σχολεία, πράγμα που σημαίνει ότι είχαν σχηματίσει προσωπική γνώμη για τον ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη. Συνεπώς, αυτά που ανέφεραν κατά τις ομαδικές συζητήσεις ήταν, στις περισσότερες περιπτώσεις, όχι αφηρημένες προσδοκίες ή θεωρητικές προσεγγίσεις, αλλά εμπειρίες από πρώτο χέρι που αφορούσαν τη σχολική πραγματικότητα. Το γεγονός αυτό τους έδωσε την ευκαιρία να αναπτύξουν ρεαλιστικές προσεγγίσεις, περιόρισε όμως τις δυνατότητες για οραματισμούς που είναι τόσο απαραίτητοι στην εκπαίδευση.

Τα δεδομένα που προέκυψαν από το δεύτερο μέρος των ομαδικών συζητήσεων μας έδωσαν στοιχεία για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη. Για άλλη μια φορά προέκυψαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, καθώς οι μελλοντικοί καθηγητές επιφυλάχθηκαν να απαντήσουν και η συζήτηση αναπτύχθηκε μόνο στις γυναικείες ομάδες. Τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις εντοπίστηκαν.

Προσεγγίσεις για την Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη

1. Η Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη ως πληροφόρηση για δικαιώματα και υποχρεώσεις: η μινιμαλιστική προσέγγιση

Για μια σημαντική μερίδα μελλοντικών καθηγητριών η Αγωγή του Πολίτη είναι μια διαδικασία που προσφέρει την ευκαιρία να διδαχθούν τα νεαρά άτομα για το περιεχόμενο του Συντάγματος, τους νόμους, τις λειτουργίες της διοίκησης και της δικαιοσύνης, έτσι ώστε να καταστούν αποτελεσματικοί πολίτες και να αισθανθούν ως μέλη της κοινωνίας. Έμφαση δίνεται εδώ στο ρόλο του σχολείου ως πηγής γνώσης και πληροφόρησης.

«Είναι πολύ σημαντικό για τον καθένα να μάθει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πολίτη...».

«Είναι μια πολύ καλή ευκαιρία, θα έλεγα ένα κίνητρο...για την ενσωμάτωση των μαθητών στην κοινωνία...».

«Το παιδί πρέπει να μάθει να αισθάνεται ως μέρος ενός συνόλου, ότι δεν είναι μια μονάδα...».

Η στάση αυτή είναι φανερό ότι ταυτίζει την ιδιότητα του πολίτη με όσα συμβαίνουν στη δημόσια σφαίρα. Καλός πολίτης, στην περίπτωση αυτή, είναι ο ενημερωμένος πολίτης, ο οποίος γνωρίζει τις λειτουργίες του κράτους και γίνεται δυνάμει ικανός να συμμετάσχει σ' αυτές.

2. Η Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη ως ευαισθητοποίηση

Μια άλλη ομάδα μελλοντικών καθηγητριών είδαν την εκπαίδευση του πολίτη ως μια ευκαιρία ευαισθητοποίησης των νεαρών ατόμων σε θέματα που αφορούν το ρατσισμό, το περιβάλλον, την κατάργηση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων.

«...και αυτά που συζητάμε τώρα, μπορούμε να τα συζητήσουμε με διαφορετικά λόγια με τα παιδιά, δηλαδή για το περιβάλλον, και το ρατσισμό, και την κοινωνικοποίηση, και να αναπτύξουμε μάλιστα και μερικά άλλα θέματα, όπως για παράδειγμα τα γυναικεία».

«...μας ενδιαφέρει μια ευαισθητοποίηση του σχολείου, όσον αφορά τις κοινωνικές ομάδες ή γενικότερα κατηγορίες πολιτών, οι οποίοι έχουν άνιση μεταχείριση. Με τον ίδιο τρόπο που θα αντιμετώπιζα τον ρατσισμό, θα αντιμετώπιζα και τα προβλήματα της διαφοροποίησης των στάσεων απέναντι στις γυναίκες. Είναι μια ομπρέλα αυτός ο όρος και μπορεί να πάρει από κάτω και άλλα πράγματα».

Ο ρόλος του σχολείου, ως ευρύτερου φορέα κοινωνικοποίησης, τονίζεται σ' αυτού του είδους τις τοποθετήσεις, οι οποίες βλέπουν την εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη ως μια διαδικασία αγωγής, που στρέφει το παιδί στα προβλήματα της κοινωνίας και του γύρω του κόσμου. Η ηθική διάσταση της διαπαιδαγώγησης του πολίτη είναι διάχυτη στη στάση αυτή.

3. Η Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη ως ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της αυτονομίας: η μαξιμαλιστική προσέγγιση

Αρκετές μελλοντικές καθηγήτριες, από την άλλη, είδαν την αγωγή του πολίτη ως μια ευκαιρία ανάπτυξης του κριτικού πνεύματος των εφήβων, ως διαδικασία διαμόρφωσης πολιτών με κριτική συνείδηση, που θα είναι ικανοί να διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, η ιδέα είναι ακόμη πιο προωθημένη, καθώς υποστηρίζει ότι τα παιδιά πρέπει να μάθουν να αντιστέκονται στο κράτος, να διαμαρτύρονται, να υποστηρίζουν την άποψή τους ενάντια στην κατεστημένη αντίληψη και να αμφισβητήσουν την καθεστηκυία τάξη.

«Όμως, η έννοια του καλού πολίτη, όπως ορίζεται στο μάθημα της Αγωγής και στο επίσημο πρόγραμμα, σημαίνει αυτόν που ακολουθεί την επίσημη γραμμή της κοινωνίας, το κατεστημένο. Ο εκπαιδευτικός, όμως, θα έπρεπε να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα της κριτικής σκέψης, της αμφισβήτησης, όχι να τα κάνει καλούς πολίτες όπως απαιτεί το μάθημα ή το επίσημο πρόγραμμα...».

Κυρίως η διαπαιδαγώγηση των παιδιών στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους ως πολιτών και η αντιπαράθεση με το οργανωμένο κράτος, με προοπτική την αποκατάσταση της δικαιοσύνης και της ισότητας, θεωρήθηκε από τους κυριότερους στόχους της αγωγής του πολίτη.

«...προσπαθείς να φέρεις το παιδί σε μια πραγματική κατάσταση και να του πεις: "Κοίταξε να δεις σήμερα έγινε αυτό... ήρθε κάποιος και σ' έδειρε... στο σχολείο... τι θα έκανες αυτή τη στιγμή αν είχες τη δυνατότητα να πας νομικά να διεκδικήσεις τα δικαιώματά σου ως πολίτης"... γιατί και τα παιδιά είναι πολίτες. Είναι "μίνι" πολίτες, αλλά είναι πολίτες».

«...αλλά θα έχουν γνώμη για το αν π.χ. πρέπει να μηνύσεις το κράτος επειδή έπεσες με το αυτοκίνητό σου στη λακκούβα και δεν έγινε τίποτα, για το ότι δεν έχεις δρόμο αυτή τη στιγμή. Έτσι θα έχουμε πολίτες που θα είναι κοινωνικοποιημένοι, ευαίσθητοι και έτοιμοι να διεκδικήσουν κάποια πράγματα στην ηλικία που φεύγουν από το σχολείο...».

Η αντίληψη ότι ο πολίτης πρέπει να μάθει πώς να προστατεύει τον εαυτό του από την αυθαιρεσία του κράτους και πώς να ασκεί κριτική και να αμφισβητεί την εξουσία, φαίνεται ότι είναι πολύ διαδεδομένη στον ελληνικό πληθυσμό. Πρόκειται για μια σύλληψη των σχέσεων του πολίτη με το κράτος που συναντήθηκε περισσότερες από μια φορές κατά τη διάρκεια της έρευνας αυτής. Προέκυψε, για παράδειγμα, στις ομαδικές συζητήσεις, όταν μερικοί μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, άνδρες και γυναίκες, όρισαν ως καλό πολίτη των «κριτικό» πολίτη, αυτόν που αμφισβητεί και διεκδικεί. (Βλ. κεφάλαιο 3 του δεύτερου μέρους του βιβλίου αυτού, από το οποίο και το παρόν κεφάλαιο, και Arnot et al 1996). Στα ποσοτικά δεδομένα, από την άλλη, (βλ. κεφάλαιο 2 του δεύτερου μέρους (ό.π.) καθώς και Arnot et al 1995) αποδείχθηκε ότι, ενώ οι άνδρες θεωρούνται ότι ασκούν μεγάλη εξουσία στα κέντρα λήψης αποφάσεων, δεν χαρακτηρίστηκαν ως «παντοδύναμοι» στη δημόσια ζωή. Θα μπορούσε να θεωρηθεί κανείς ότι η στάση αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι οι Έλληνες πολίτες βρίσκονται σε διαρκή σύγκρουση με το επίσημο κράτος, το οποίο δεν εμπιστεύονται. Πρόκειται για μια σχέση κράτους-πολιτών που χαρακτηρίζεται από αμοιβαία δυσπιστία και αμφισβήτηση, στα πλαίσια της οποίας οι πολίτες από τη μια αισθάνονται ότι μόνιμα αδικούνται, ενώ από την άλλη προσπαθούν να βρουν τρόπους να αποκομίσουν όφελος από τη σύγκρουση αυτή, εις βάρος του κράτους.

4. Η Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη ως ευκαιρία για τη συζήτηση της ισότητας των φύλων: η διευρυμένη προσέγγιση

Επηρεασμένες από τη γενικότερη συζήτηση για τη θέση των γυναικών και των ανδρών στην ελληνική κοινωνία, μερικές μελλοντικές καθηγήτριες μπόρεσαν να δουν την Αγωγή του Πολίτη ως μια διευρυμένη διαδικασία, στην οποία θέματα ισότητας των φύλων είναι δυνατόν να συζητηθούν μέσα στην τάξη.

«...να λέγαμε στα παιδιά τη θέση και της γυναίκας και του άνδρα στην ιστορία σε διάφορες κοινωνίες από παλιά... Δηλαδή αυτά τα ξέρουμε πιστεύω, τα ξέρουν κάποιοι άνθρωποι έτσι; λοιπόν να ξεκινήσουμε από αυτά που ξέρουμε, ποια ήταν η θέση από παλιά και να φτάσουμε στη σημερινή εποχή και πώς έχουν διαμορφωθεί οι θέσεις στην εργασία στην οικογένεια, στο σχολείο στην κάθε μορφή της κοινωνία.».

«Πρέπει να περαστεί σαν μήνυμα μέσα σε όλα τα μαθήματα, όχι μόνο η ισοτιμία των δύο φύλων, γιατί δεν συμφωνώ απόλυτα με τον όρο ισότητα, αλλά και κάτι άλλο, δηλαδή το παιδί να μάθει να αναγνωρίζει την προσφορά της γυναίκας μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Γιατί μιλάμε π.χ. συνεχώς για τη γυναίκα εργαζόμενη, αλλά δεν αναγνωρίζεται η προσφορά της γυναίκας, η οποία δεν δουλεύει, αλλά δουλεύει μέσα στο σπίτι, που σε τελευταία ανάληψη προσφέρει για την ανατροφή των παιδιών και είναι πολύ σημαντικό.»

Μερικές μάλιστα τόνισαν ιδιαίτερα την ανάγκη να συζητούνται τα θέματα αυτά στο σχολείο, καθώς τα ίδια τα παιδιά εμφανίζονται γεμάτα στερεότυπες αντιλήψεις και προκαταλήψεις

«Ναι, πρέπει να θίγονται. Προσπάθησα να τα διδάξω σε παιδιά ηλικίας 15-16 ετών και διαπίστωσα ότι όλος ο ανδρικός πληθυσμός από κάτω, παιδάκια 15 χρονών, απορρίπτει εντελώς τα θέματα αυτά. Δηλαδή τώρα... σε μια εποχή τέλος πάντων...».

Οι ίδιες οι νεαρές αυτές γυναίκες, είδαν σ' αυτή τη διευρυμένη πλευρά της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη την ανάγκη προώθησης της ισότητας των φύλων και τοποθετήθηκαν στη συζήτηση ως θύματα διάκρισης ή ανισότητας, προκειμένου να τεκμηριώσουν τις απόψεις τους.

«Πήγα σε ένα μέρος, σε κάποιους συναδέλφους, όπου εκεί η γυναίκα ήταν αντικείμενο. Εγώ πήγα ως άνθρωπος, ως γυναίκα, διεκδικώντας τα δικαιώματά μου... Το αποτέλεσμα ήταν να καταντήσω μια γραφική φιγούρα. Η στάση και των ανδρών και των γυναικών ήταν πολύ σκληρή. Άκρως αρνητική. Με πείραξε πολύ, πληγώθηκα, παρά το γεγονός όμως, μένω ανυποχώρητη στις θέσεις μου. Δεν μπόρεσα να κινητοποιήσω κάποιες δυνάμεις εσωτέρες των ανθρώπων».

Αυτά τα προσωπικά βιώματά τους, εξάλλου, τις κάνουν να βλέπουν με σκεπτικισμό τις πιθανότητες επιτυχίας της προσπάθειας αυτής. Σε αρκετές περιπτώσεις ανέφεραν περιστατικά από τις σχολικές τάξεις, στα οποία η αντίσταση των αγοριών από τη μια και η παραδοσιακή στάση του κοινωνικού και οικογενειακού περιγύρου, δημιούργησαν αρκετές δυσκολίες στους εκπαιδευτικούς που προσπάθησαν μεμονωμένα να προσεγγίσουν την προβληματική των σχέσεων των φύλων.

«Υπάρχουν δυσκολίες, ειδικότερα σε επαρχιακά μέρη. Θέματα γυναικεία και θέματα που αφορούν τα δικαιώματα των γυναικών προκαλούν αντιδράσεις».

«Λέγαμε τέλος πάντων...κάτι λέγαμε για τα μωρά που κλαίνε, γιατί να τα πάρει η μητέρα και όχι ο πατέρας, γιατί να μην τα κοιμίζει ο πατέρας κ.λπ. και όλα από κάτω τα αγόρια να λένε "τι λες που θα κοιμίσω εγώ το παιδί". Δεκαπέντε χρονών τώρα, αυτή την εποχή, δηλαδή, μου έχει κάνει φοβερή εντύπωση».

«Τώρα θυμήθηκα κάτι. Πέρυσι στην τάξη στην οποία ήμουν υπεύθυνη, τέθηκε θέμα καθαριότητας. Έπρεπε όλη η τάξη να αναλαμβάνει την καθαριότητα για μια βδομάδα. Λοιπόν ποιος θα καθαρίσει; Τα κορίτσια θα σφουγγαρίσουν... κι έτσι τα αγόρια δεν ήθελαν ούτε να καθαρίσουν ούτε να σκουπίσουν, ούτε να ξεσκονίσουν. Θα το άφηναν στα κορίτσια... Και το συζητήσαμε το θέμα και χαρακτηριστικά ένα πιτσιρίκι σηκώθηκε και έβγαλε τέτοια γλώσσα "τι εμείς οι άνδρες θα ερχόμαστε εδώ και θα καθαρίζουμε, στα σπίτια μας δεν το κάνουμε... κ.λπ.... Λοιπόν ο πιτσιρικάς παίρνει τη σφουγγαρίστρα, "δεν ξέρω", λέει "να σφουγγαρίζω". Και λέω σε μια κοπέλα, "κάνε του, ξέρω 'γω, ιδιαίτερα μαθήματα πώς να σφουγγαρίζει". Και τελικά σφουγγάρισε. Αλλά φαντάζομαι ότι αυτό το παιδάκι το είδε σαν καταναγκασμό και είμαι σίγουρη ότι έφυγε από το σχολείο και πήγε σπίτι του και έκανε παράπονα του τύπου "μας βάζουν να σφουγγαρίζουμε την αίθουσα" ...».

Αυτές ακριβώς οι αντιδράσεις, πάντως, που περιγράφηκαν στις συζητήσεις, έκαναν κάποιες καθηγήτριες να υποστηρίξουν ακόμη πιο θερμά την ιδέα της διευρυμένης προσέγγισης της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη.

«Γι' αυτό ίσως επιβάλλεται στο σχολείο να μιλάμε με τα παιδιά και να προσπαθούμε να εξισώσουμε αυτή τη διαφορά».

Αντίθετα, στις ανδρικές ομάδες διάχυτη ήταν η εντύπωση ότι δεν χρειάζεται ειδική μέριμνα ή σχεδιασμός για τη διδασκαλία παρόμοιων θεμάτων, καθώς πάντα προκύπτουν στην τάξη, περιστασιακά, ευκαιρίες για να συζητηθούν.

«Καθημερινά γίνεται αυτή η κουβέντα, θες με τον ένα τρόπο, θες με τον άλλο, μια παρατήρηση που κάνεις...».

«Δεν χρειάζεται να κάνουμε επιλεκτικά και συγκεκριμένα αυτή τη συζήτηση (δηλαδή για την ισότητα) στα παιδιά, απλώς να τους δείξουμε ότι τα αντιμετωπίζουμε όλα ίσα και ότι δεν κάνουμε διακρίσεις».

«Έτσι τους περνάμε το μήνυμα. Δεν χρειάζεται να κάνουμε συζήτηση για τη συζήτηση. Με τον τρόπο που τα αντιμετωπίζουμε τα δείχνουμε να καταλάβουν ότι δεν έχουμε να ξεχωρίσουμε τα αγόρια από τα κορίτσια».

Διδόσκοντας την Εκπαίδευση στην Ιδιότητα του Πολίτη: στάσεις, ιδέες και προτάσεις

Όταν ρωτήθηκαν πώς φαντάζονται το ρόλο του σχολείου και τον δικό τους στη διδασκαλία της Αγωγής του Πολίτη, οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, άνδρες και γυναίκες, σε όλες τις ομάδες διαμόρφωσαν με τις απαντήσεις τους δυο τάσεις που είναι χαρακτηριστικές στον κλάδο και αποτελούν τυπικά στοιχεία του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνουν την επαγγελματική τους ταυτότητα. Ανεξάρτητα από τη γενική τους στάση απέναντι στο όλο θέμα, αρκετοί από όσους/ες συμμετείχαν, δήλωσαν σκεπτικοί ως προς τις δυνατότητες του σχολείου να επιφέρει αλλαγές. Οι δύο αυτές τάσεις μπορούν να παρουσιασθούν ως εξής:

Οικογένεια εναντίον σχολείου: η κοινωνικοποιητική δύναμη του οικογενειακού περιβάλλοντος

Μια μερίδα μελλοντικών εκπαιδευτικών έδωσε πολύ μεγάλη έμφαση στη δύναμη της οικογένειας να διαμορφώνει αντιλήψεις και στάσεις στα παιδιά, με ταυτόχρονη άρνηση της κοινωνικοποιητικής λειτουργίας του σχολείου. Για όσους/ες διατύπωσαν την άποψη αυτή, το σχολείο δεν μπορεί να παρέμβει αποτελεσματικά, καθώς τα παιδιά ζουν τις περισσότερες ώρες της ημέρας στο σπίτι, από όπου και επηρεάζονται.

«Το θέμα δεν είναι ότι θα πεις δυο κουβέντες που πιστεύεις. Το θέμα είναι και πόσο θα έχεις την αντίκρουση του οικογενειακού περιβάλλοντος του παιδιού. Μ' αυτό έχεις να κάνεις. Στο σχολείο βρίσκεται έξι ώρες και στο σπίτι δεκαοκτώ» (άνδρας μελλοντικός εκπαιδευτικός).

«Είναι πολύ δύσκολο στο σχολείο να το κάνεις αυτό, για τον εξής λόγο: όταν ένα παιδί είναι δέκα πέντε ετών, επί δέκα πέντε χρόνια έχει μεγαλώσει το αγόρι αυτό με την ιδέα ότι είναι ανώτερο...» (γυναίκα μελλοντική καθηγήτρια).

«Αμφιβάλλω αν μπορούμε να επηρεάσουμε τα παιδιά. Δεν υπάρχει και χρόνος... Πώς μπορείς να ξεριζώσεις τόσο βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις;...» (γυναίκα μελλοντική καθηγήτρια).

Αυτή η προσπάθεια αποστασιοποίησης από βασικές λειτουργίες της εκπαίδευσης ως θεσμού, σχετίζεται πιθανότατα με μια τάση αποποίησης των ευθυνών. Εφόσον το οικογενειακό περιβάλλον θεωρείται τόσο ακαταμάχητη κοινωνικοποιητική λειτουργία, πιθανές αποτυχίες στη διαμόρφωση ταυτότητας του πολίτη στους μαθητές και τις μαθήτριες δεν βαραίνουν τους φορείς των γνώσεων και αξιών, δηλαδή τους εκπαιδευτικούς, αλλά μπορούν να αποδοθούν στην αναπαραγωγική δύναμη της οικογένειας.

Αποθέτοντας τις ευθύνες στους «ειδικούς»

Με τη στάση αυτή σχετίζεται και μια άλλη τάση που διαμορφώθηκε, σύμφωνα με την οποία οι καθηγητές και οι καθηγήτριες δήλωσαν αναρμόδιους να διδάξουν θέματα που αφορούν την ιδιότητα του πολίτη και ζήτησαν τον «κατάλληλο» επιστήμονα, τον «ειδικό» που θα αναπληρώσει το κενό. Ο ειδικός είναι κάποιος επιστήμονας άλλου κλάδου, κάποιος κοινωνιολόγος κατά προτίμηση, ή οικονομολόγος, που υποτίθεται ότι έχει τις απαιτούμενες γνώσεις για να τις μεταδώσει στη νεότερη γενιά.

«Νομίζω ότι αυτός που θα επιχειρούσε να κάνει κάτι τέτοιο θα έπρεπε να έχει πολλές γνώσεις σε νομικά θέματα πρώτα, σε κοινωνιολογία και γενικά να έχει γνώσεις για τα θέματα αυτά παντού σε όλη τη γη...» (γυναίκα μελλοντική εκπαιδευτικός).

«Ο εκπαιδευτικός που θα διδάξει όλα αυτά πρέπει να είναι ειδικός...» (γυναίκα μελλοντική εκπαιδευτικός).

«Ο πιο κατάλληλος εκπαιδευτικός πρέπει να είναι ειδικευμένος. Θα ήθελα να έλθει ένας κοινωνιολόγος, να μιλήσει στα παιδιά και να αναλύσει ερευνητικά θέματα...» (γυναίκα μελλοντική εκπαιδευτικός).

«Αυτή τη δουλειά μόνο κοινωνιολόγοι μπορούν να την κάνουν, γιατί είναι οι μόνοι γνώστες της επιστήμης που έχουν σπουδάσει... να γίνεται το μάθημα από κοινωνιολόγους, που νομίζω ότι είναι ο ειδικότερος κλάδος γι' αυτό...» (άνδρας μελλοντικός εκπαιδευτικός).

«Εγώ πιστεύω ότι χρειάζεται ειδικό, ειδικό χρειάζεται στα σίγουρα. Όταν έχουμε απαιτητικό πρόγραμμα και μου λες θα κάνεις αυτά τα πράγματα, δεν μπορώ εγώ να αφιερώσω χρόνο.» (άνδρας μελλοντικός εκπαιδευτικός).

Η στάση αυτή μας δίνει μια απάντηση στο ερώτημα που θέσαμε στην αρχή αυτού του κεφαλαίου, σε σχέση με το αν οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί του δείγματος θεωρούν τους εαυτούς τους αρμόδιους να αναλάβουν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και παρεμβάσεις μέσα από την εκπαίδευση. Η απάντηση είναι ότι, παρά την αρχική τους αισιοδοξία όσον αφορά τις δυνατότητες της εκπαίδευσης να προωθήσει κοινωνικές αλλαγές, δεν θεωρούν ότι οι ίδιοι μπορούν να εμπλακούν στη διαδικασία αυτή. Και δεν συνειδητοποίησαν ούτε οι φιλόλογοι πόσο κοντά στο αντικείμενό τους είναι τα θέματα της εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη, δεν αντιλήφθηκαν ότι οι ίδιοι είναι οι ειδικοί που τόσο επίμονα αναζητούν. Προφανώς, αυτή η αντίληψη ότι η εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη δεν είναι δικό τους καθήκον, ναι, είναι και ο λόγος για τον οποίο δεν μπόρεσαν να διατυπώσουν προτάσεις σε σχέση με την εισαγωγή της σχετικής θεματικής στη βασική τους εκπαίδευση και την επιμόρφωσή τους.

Παρά τη στάση τους αυτή, πάντως, οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί δεν δίστασαν να διατυπώσουν ενδιαφέρουσες ιδέες και προτάσεις, όσον αφορά τους τρόπους με τους οποίους η εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη μπορεί να εισαχθεί στο πρόγραμμα μαθημάτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η μια τάση που διαμορφώθηκε, και η οποία αντιπροσωπεύει την πλειοψηφία, υποστήριξε την άποψη ότι τα θέματα αυτά, σε συνδυασμό και με συζητήσεις για την ισότητα των φύλων πρέπει να διαχέονται σε όλο το πρόγραμμα μαθημάτων και να συζητούνται είτε σε όλα τα μαθήματα, είτε σε μερικά από αυτά.

«Καλύτερα να ήταν σε όλα τα μαθήματα. Δηλαδή να μπορούσαν οι καθηγητές όλων των ειδικοτήτων να κάνουν τέτοιες παρεμβάσεις, παρά να πάει μεμονωμένα κάποιος να καθήσει και να κάνει μάθημα Αγωγής του Πολίτη. Από ό,τι ξέρω τα αποτελέσματα δεν είναι τόσο καλά και δεν είναι ανάγκη μπορείς να την προκαλείς με κάποιο τρόπο έμμεσα τη συζήτηση.» (άνδρας μελλοντικός εκπαιδευτικός).

«Όλες οι ειδικότητες θα πρέπει να διδάσκουν, να το μοιραστούν. Πώς; Πόσες ειδικότητες έχουμε; δεκαπέντε; κάθε ειδικότητα θα πάρει από πέντε σελίδες. Αυτή η παράγραφος τι λέει; Περί δημοκρατίας, ισότητας κ.λπ. θα το πετάξεις έτσι, θα το εισαγάγεις έτσι μέσα στο μάθημα, μαθηματικά, φυσική, φιλολογικά.» (άνδρας μελλοντικός εκπαιδευτικός).

«Και γιατί όχι διεπιστημονικό...;» (γυναίκα μελλοντική καθηγήτρια).

«Μπορούμε να περάσουμε το μήνυμα μέσα από τα μαθήματα της Ιστορίας, των Νέων Ελληνικών, των Αρχαίων, μέσα από όλα...» (γυναίκα μελλοντική καθηγήτρια).

Μια μικρή μερίδα πάντως μελλοντικών καθηγητριών, διαφώνησε με την άποψη αυτή και υποστήριξε ότι, παρά τις δυσκολίες και τα προβλήματα που δημιουργούνται, οι ίδιες θεωρούν ότι τέτοια θέματα πρέπει να προωθούνται μέσα από ένα συγκεκριμένο μάθημα, γιατί, όπως είπε μια από αυτές:

«Εγώ δεν συμφωνώ τόσο πολύ στο να μη βάλουμε μάθημα, γιατί πιστεύω ότι ο μαθηματικός θα έχει μια συγκεκριμένη ύλη να διδάξει. Λοιπόν, όταν θα πιέζεται από το χρόνο να βγάλει την ύλη, δεν θα έχει χρόνο να σκεφθεί... Θα του ήταν δύσκολο να καθίσει να κάνει πράγματα παραπέρα από ένα μάθημα.»

Πολύ ενδιαφέρουσες ιδέες επίσης διατυπώθηκαν σε σχέση με τη διδακτική μεθοδολογία της εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη. Οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, άνδρες και γυναίκες, συμφώνησαν ότι οι παραδοσιακές μέθοδοι δεν είναι κατάλληλες για ένα τέτοιο θέμα και πρότειναν την οργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας με βάση συζητήσεις σε ομάδες, διοργάνωση ομάδων εργασίας, σεμινάρια και άλλες παρόμοιες τεχνικές. Η δυσκολία των μαθητών και μαθητριών του Λυκείου, που πιέζονται από την ύλη των εισαγωγικών εξετάσεων, αναφέρθηκε ως ανασταλτικός παράγοντας στην επιτυχία παρόμοιων προσπαθειών, ενώ σε μερικές περιπτώσεις συζητήθηκε η σημασία της συμπεριφοράς του ίδιου του εκπαιδευτικού που δρα ως πρότυπο για τους εφήβους.

«Δεν είναι μόνο θεωρητικό, είναι και βίωμα μαζί. Δεν είναι μόνο πρακτική για να το μεταδώσεις έτσι στα παιδιά, είναι και βίωμα μαζί, πρέπει να το βιώνει και μέσα στο σχολικό περιβάλλον» (γυναίκα μελλοντική εκπαιδευτικός).

«Νομίζω ότι πρέπει να πάψεις να είσαι καθηγητής, αν δεν έχεις περάσει πριν, αν δεν έχεις καταλάβει κάποια πράγματα, αν δεν έχεις δει, δεν μπορείς να τα πιστέψεις, δεν μπορείς να πεις 'τώρα παιδιά θα μιλήσουμε γι' αυτά τα θέματα'.» (γυναίκα μελλοντική εκπαιδευτικός).

«... Ένας καθηγητής δεν μπορεί να κάνει Αγωγή του Πολίτη και να λέει 'έχετε τα δικαιώματα της γυναίκας...' και μετά να τον βλέπουν στο διάλειμμα... Η συμπεριφορά του μέσα στο σχολείο δεν πρέπει να είναι αντιφατική» (γυναίκα μελλοντική καθηγήτρια).

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν πιο πάνω απέδειξαν ότι οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί επεξεργάζονται διάφορες πλευρές της Εκπαίδευσης στην Ιδιότητα του Πολίτη, χρησιμοποιώντας άλλοτε το μινιμαλιστικό και άλλοτε το μαξιμαλιστικό μοντέλο. Σύμφωνα με τις απόψεις τους, η αγωγή των μελλοντικών πολιτών δεν

περιορίζεται μόνο σε πληροφόρησή τους για τις λειτουργίες του κράτους, αλλά πρέπει ταυτόχρονα να διδάσκει και την κριτική σκέψη απέναντι στο κράτος και τους νόμους, αλλά και την ιδεολογία της ισότητας, στην οποία μερικοί, κατεξοχήν γυναίκες, συμπεριλαμβάνουν και την ισότητα των φύλων. Για την πλειοψηφία πάντως αυτών που πήραν μέρος στις συζητήσεις, τα θέματα φύλου δεν αποτελούν αυτονόητα μέρος της εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη.

Οι μελλοντικοί καθηγητές και καθηγήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα, πάντως, δεν είδαν την Αγωγή του Πολίτη ως ένα τυπικό μάθημα, αλλά κυρίως ως ευκαιρία για συζητήσεις, ως ένα θέμα που θα διαχέεται σ' όλο το πρόγραμμα διδασκαλίας του δευτεροβάθμιου σχολείου. Οι διδακτικές μεθοδολογίες, που θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την προσέγγιση αυτών των θεμάτων, θα πρέπει να είναι διαφορετικές και να συμπεριλαμβάνουν συζητήσεις, εργασία σε ομάδες, διερευνητική μάθηση. Τέλος, παρά την αρχική τους αισιοδοξία ως προς το ρόλο του σχολείου στην προώθηση κοινωνικών αλλαγών, οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί δεν θεωρούν ότι ίδιοι θα πρέπει να εμπλακούν για την προώθηση αυτών των αλλαγών στη σχολική τάξη. Έτσι ζήτησαν ειδικούς που θα αναλάβουν τη διδασκαλία αυτών των θεμάτων, αποποιούμενοι το ρόλο τους ως φορέων κοινωνικοποίησης και αλλαγής. Στα πλαίσια αυτής της λογικής, δεν διατύπωσαν κάποιες προτάσεις όσον αφορά την εκπαίδευσή τους.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα αυτά έδειξαν, για άλλη μια φορά, μεγάλες διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Έγινε φανερό ότι οι μελλοντικές καθηγήτριες αποδείχθηκαν ικανότερες να επεξεργασθούν τις έννοιες της εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη, φάνηκαν να ενδιαφέρονται προσωπικά για τη διαδικασία πολύ περισσότερο από τους άνδρες συναδέλφους τους, και μπόρεσαν να διατυπώσουν λόγους για το φύλο, την ιδιότητα του πολίτη και την εκπαίδευση. Χρησιμοποίησαν προσωπικές εκτιμήσεις και παραδείγματα στις περιγραφές τους, παρουσιάζοντας με ζωντάνια την εμπειρία τους από την καθημερινή σχολική πράξη. Αντίθετα, οι μελλοντικοί καθηγητές φάνηκαν περισσότερο αποστασιοποιημένοι από το όλο θέμα. Έδειξαν με το λόγο και τη στάση τους ότι δεν θεωρούν την εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη ως ένα θέμα ιδιαίτερης σημασίας για τους ίδιους και για το ρόλο που οι ίδιοι αποδίδουν στους εαυτούς τους, καθώς αυτό που φάνηκε ότι τους ενδιαφέρει κυρίως, ήταν το περιεχόμενο της ειδικότητάς τους και τίποτε άλλο.

Τα παραπάνω στοιχεία, αν και δεν περιέχουν συγκεκριμένες προτάσεις για τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μελλοντικών εκπαιδευτικών, μας δίνουν κάποιες ιδέες, οι οποίες θα συζητηθούν διεξοδικότερα πιο κάτω. Για κάθε προσπάθεια, πάντως, που προσβλέπει στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών ικανών να προωθήσουν την ισότητα και τη δημοκρατία στο σχολείο, πρέπει να τίθεται ως στόχος η παρακάτω άποψη της μελλοντικής καθηγήτριας:

«Κάθε εκπαιδευτικός θα έπρεπε ανά πάσα στιγμή να είναι ενημερωμένος και να ενημερώνει και τους μαθητές του για τα θέματα αυτά».

1.2. Ισότητα των φύλων και Ιδιότητα του Πολίτη

(Περίληψη του άρθρου: Fawcett Society (1993),
The Equal Citizenship Pack, London, The Fawcett Society)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι γυναίκες και οι άνδρες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν πλήρως και σε ισότιμη βάση σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς της ζωής. Αυτό ακριβώς εννοούμε όταν μιλάμε για Ισότητα των φύλων στα πλαίσια της ιδιότητας του πολίτη.

Στην πραγματικότητα οι γυναίκες δεν αντιπροσωπεύονται επαρκώς στη δημόσια και πολιτική ζωή και σε εκείνες τις διοικητικές θέσεις λήψης αποφάσεων. Σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες παραμένουν φτωχότερες και υπόκεινται περισσότερο από αυτούς σε κάθε είδους κακοποίηση μέσα και έξω από το σπίτι. Έχουν πιο δύσκολη εκπαίδευση, λιγότερες επαγγελματικές ευκαιρίες, λιγότερο επαρκή ιατρική ασφάλιση και, τέλος, περιορισμένο χρόνο για τον εαυτό τους. Όλα αυτά συμβαίνουν γιατί οι γυναίκες έχουν τη μέγιστη υπευθυνότητα να νοιάζονται και να εξυπηρετούν τις ανάγκες όλων των άλλων: ανδρών, παιδιών και άλλων γυναικών. Επιπροσθέτως, δε διαθέτουν την απαραίτητη υποστήριξη -οικονομική, υπηρεσιακή- για να κάνουν κάτι τέτοιο αποτελεσματικά. Οι πολλές και διαφορετικές τους ευθύνες καταναλώνουν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου τους και περιορίζουν τις υπόλοιπες επιλογές τους. Ό,τι, παρουσιάσαμε είναι μερικές από τις δυσκολίες που συναντούν οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να συμμετάσχουν ισότιμα με τους άνδρες σε μια οργανωμένη κοινωνία.

Οι συζητήσεις για τα πολιτειακά δικαιώματα συνήθως περιλαμβάνουν τα παραδοσιακά δημοτικά, πολιτικά και, πιο πρόσφατα, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα. Όμως, τα δικαιώματα ενός πολίτη πρέπει να επεκτείνονται εξίσου και στον οικογενειακό και ιδιωτικό τομέα. Εάν θέλουμε να κατακτήσουμε την ισότητα στα πολιτειακά δικαιώματα, είναι απαραίτητο να αλλάξουμε, όχι μόνο τη δημόσια πολιτική και τη νομοθεσία, αλλά και τις διαδεδομένες στάσεις των ανδρών και των γυναικών. Αυτές συχνά προκύπτουν από βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις και παραδόσεις πολλών χρόνων.

Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να επέμβουμε με συγκεκριμένες πολιτικές προτάσεις σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η ιδιωτική ζωή, η εργασία, η φτώχεια, η βία, η δημόσια ζωή. Οι προτάσεις αυτές πρέπει να σχετίζονται με την πολιτική, την πρακτική και την αλλαγή στάσεων σε κάθε ένα από τους παραπάνω τομείς. Οι τομείς αυτοί είναι αλληλένδετοι και επικαλύπτουν ο ένας τον άλλο. Παραδείγματος χάριν, η εκπαίδευση και οι οικογενειακές συνθήκες επηρεάζουν τις επαγγελματικές ευκαιρίες, οι συνθήκες επαγγελματικής απασχόλησης επηρεάζουν τη φτώχεια κ.ο.κ.

Τα παραπάνω δεν αποτελούν προβλήματα που επηρεάζουν αποκλειστικά τις γυναίκες. Μερικοί άνδρες, ιδιαίτερα όταν αυτοί επωμίζονται παραδοσιακά γυναικίους ρόλους, θα αντιμετωπίσουν τις ίδιες δυσκολίες. Επίσης, μερικές ομάδες, όπως είναι οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες ή οι εθνικές μειονότητες, αντιμετωπίζουν παρόμοιες δυσκολίες πρόσβασης και προκαταλήψεις, οι οποίες τους αποκλείουν από την ισότιμη άσκηση των πολιτειακών τους δικαιωμάτων. Επιδιώκοντας τέτοιου είδους αλλαγές στάσεων, δεν πρόκειται να λύσουμε όλα τα προβλήματα όλων των γυναικών, αλλά θα συνεισφέρουμε σημαντικά στη δημιουργία καλύτερων συνθηκών ζωής για τον καθένα από εμάς.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ;

Το Παραδοσιακό Ιδεώδες

Παραδοσιακά, τα πολιτειακά δικαιώματα περιλαμβάνουν το δικαίωμα ενός πολίτη να συμβουλευτείται και να ενημερώνεται για την οργάνωση της κοινωνίας και να συμμετέχει σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν αυτήν την κοινωνία. Ο παραπάνω ορισμός υπήρξε πάντοτε στενά συνδεδεμένος με το κράτος και τα σύνορα του κράτους. Κατά αυτήν την έννοια είναι αφαιρετικός, επειδή επιτρέπει δικαιώματα μόνο σε όσους βρίσκονται μέσα στα κρατικά σύνορα και πληρούν τις προϋποθέσεις για να ονομάζονται πολίτες του κράτους.

Οι Σύγχρονες Αντιλήψεις

Οι περισσότεροι από εμάς πιστεύουν ότι η απονομή του δικαιώματος της ψήφου σε όλους τους ενήλικες συνεπάγεται την πλήρη άσκηση των πολιτειακών τους δικαιωμάτων. Όμως, το γεγονός ότι πολύ λίγες γυναίκες είναι αναμειγμένες στη λήψη δημοσίων αποφάσεων σε μια κοινωνία, δηλώνει ότι υπάρχουν και άλλα προβλήματα, τα οποία εμποδίζουν τη συμμετοχή τους.

Μερικά κράτη έχουν αναγνωρίσει ότι τα πολιτειακά δικαιώματα θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνουν, όχι μόνο δημοτικά και πολιτικά δικαιώματα, αλλά κοινωνικές και οικονομικές απολαβές και ότι είναι υπευθυνότητα της Πολιτείας τέτοιου είδους απολαβές να προσφέρονται στους πολίτες. Σε ένα πολύ βασικό επίπεδο, η έλλειψη μόρφωσης, η ανεπαρκής στέγαση και η φτώχεια δυσχεραίνουν τη συμμετοχή ενός πολίτη στη λήψη αποφάσεων. Η επέκταση των πολιτειακών δικαιωμάτων σε τέτοιου είδους παροχές δημιουργεί βέβαια άλλα προβλήματα για την Πολιτεία όπως, έως ποιο βαθμό θα πρέπει να χορηγούνται οι βασικές παροχές. Επίσης, μπορεί να προκύψουν ένα σωρό προβλήματα οικονομικής ενίσχυσης και πηγών. Αδιαμφισβήτητα, πολλές ενισχύσεις απαιτούνται για την προστασία των δημοτικών και πολιτικών ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως η αστυνομία και η στρατιωτική άμυνα. Εμείς υποστηρίζουμε τη δημιουργία και την προώθηση προτάσεων για κοινωνικά δικαιώματα, τα οποία θεωρούμε εξίσου σημαντικά.

Τα Δικαιώματα του Πολίτη από το 1980

Πρόσφατα το δημόσιο ενδιαφέρον για τα πολιτειακά δικαιώματα και τις εφαρμογές τους έχει αναζωπυρωθεί. Δύο έννοιες κλειδιά έχουν αναδυθεί στη σύγχρονη πολιτική σκέψη, "τα πολιτικά δικαιώματα της απολαβής" και η ιδέα του "ενεργού πολίτη" (οι έννοιες βασίζονται στη χορηγία υπηρεσιών και στις ευθύνες ενός πολίτη). Σύγχρονες διαμάχες έχουν φέρει στα προσκήνιο ερωτήσεις όπως, ποια είναι η σχέση πολιτείας και πολίτη, ποιος ο ρόλος της κυβέρνησης, και έως ποιο βαθμό πρέπει το κράτος να ενδιαφέρεται για την προσωπική ζωή των πολιτών.

Η ιδιωτική σφαίρα - η χαμένη διάσταση

Εδώ και αρκετά χρόνια οι γυναίκες και οι άνδρες είναι επίσημα ίσοι σύμφωνα με το νόμο. Όμως, πάρα πολλά προβλήματα εμποδίζουν ώστε η νομική ισότητα να μετατραπεί σε καθημερινή πραγματικότητα. Ο ρόλος του νόμου στο διακανονισμό της προσωπικής ζωής είναι περιορισμένος. Γενικότερα, έχει αναγνωριστεί ότι κάποιες ρυθμίσεις από το κράτος στον τομέα της ιδιωτικής ζωής είναι απαραίτητες (π.χ. για την κακοποίηση των παιδιών, για το βιασμό στο γάμο, για την οικιακή βία). Στην πραγματικότητα, ο ιδιωτικός τομέας ρυθμίζεται κατά ένα μεγάλο βαθμό όχι από το νόμο, αλλά από την παράδοση και τα έθιμα. Η παράδοση και τα έθιμα όμως, διευθετώντας τα όρια συμπεριφοράς ανδρών και γυναικών, δεσμεύουν τις γυναίκες σε κατώτερες θέσεις από τους άνδρες: επίσης, έχουν την ίδια ισχύ με τη νομοθεσία, όταν εμποδίζουν τις γυναίκες να συμμετέχουν πλήρως σε μια κοινωνία.

Οι Γυναίκες ως Ισότιμοι Πολίτες

Αμυδρές προσδοκίες διαμορφώνουν ακόμη τη ζωή ανδρών και γυναικών, ανάλογα με το φύλο τους, ενώ η εργασία και όλοι οι δημόσιοι θεσμοί διαμορφώνονται γύρω από ανδρικές ανάγκες και βασίζονται στον ανδρικό τρόπο ζωής. Για παράδειγμα, οι άνδρες παραδοσιακά αυτοαποκαλούνται αρχηγοί και ικανοί να παίρνουν αποφάσεις. Αναγνωρίζουν τον εαυτό τους

έξω από το σπίτι, στη δουλειά και γενικότερα στη δημόσια ζωή. Οι γυναίκες παραδοσιακά αντιμετωπίζονται ως αυτές που ενδιαφέρονται και φροντίζουν τους άλλους και ως εξαρτημένες οικονομικά. Επομένως, η πρωταρχική τους θέση είναι το σπίτι, ενώ η μισθωτή εργασία αποτελεί μία δευτερεύουσα δραστηριότητα.

Ως αποτέλεσμα αυτών των παραδοσιακών ρόλων για τα φύλα, πάρα πολλοί άνδρες στερήθηκαν το προνόμιο και την ευθύνη να μάθουν να φροντίζουν και να περιποιούνται τους άλλους. Αυτό υπήρξε επιζήμιο στην προσωπική τους εξέλιξη καθώς περιόρισε την ικανότητά τους να συνάπτουν στενές σχέσεις, να εκφράζουν τα συναισθήματά τους και να ενδιαφέρονται αποτελεσματικά για τους άλλους. Παρόμοια, πολλές γυναίκες έχουν στερηθεί την ευθύνη και την ανταμοιβή της ηγεσίας σε δημόσιους τομείς. Παρόλο που οι μεταβολές των οικονομικών συνθηκών έχουν αλλάξει αρκετά τα παραπάνω στερεότυπα, ο τρόπος ζωής ανδρών και γυναικών διαφέρει σημαντικά.

Ο αποκλεισμός και τα αμοιβαία μειονεκτήματα που προέκυψαν από αυτούς τους διαφορετικούς τρόπους ζωής, είχαν σημαντικές συνέπειες. Για παράδειγμα, οτιδήποτε πολιτικά και κοινωνικά σημαντικό καθορίζεται από τους άνδρες. Για το λόγο αυτό δεν υπάρχουν "ανδρικά θέματα" παρά μονάχα "γυναικεία θέματα". Επιπλέον, επειδή η λέξη "πολίτης" χρησιμοποιείται μόνο στο αρσενικό γένος, οι γυναίκες εύκολα αποκλείονται από όλη την πολιτειακή διαμάχη. Η χρήση της λέξης "ο πολίτης", όπως και πολλών άλλων, επιβεβαιώνει το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος της πολιτειακής διαμάχης καθορίζεται αποκλειστικά από τους άνδρες, βασίζεται σε ανδρικές κοσμοθεωρίες και ανδρικές εμπειρίες. Όλα αυτά οδηγούν σε πολιτικές γραμμές, οι οποίες αποτυγχάνουν να ικανοποιήσουν τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των γυναικών ως πολιτών.

Η Ισότητα των Πολιτειακών Δικαιωμάτων και η Νομοθεσία

Η νομοθεσία αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους στυλοβάτες της δημοκρατικής κοινωνίας. Πολλές φορές πιστεύουμε ότι η ισότητα μπορεί να επιτευχθεί με την επέκταση και επακριβή εφαρμογή των νόμων της ισότητας των ευκαιριών για τις γυναίκες, όπως και για άλλες ομάδες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Η νομοθεσία για την ισότητα είναι πραγματικά σημαντική και οι σημερινοί νόμοι χρειάζονται αναθεωρήσεις και ενίσχυση. Όμως, οι κατάλληλες αλλαγές είναι αδύνατο να συμβούν δίχως να αυξηθεί ταυτόχρονα ο αριθμός των γυναικών που πρέπει να αναμειχθούν σε κάθε στάδιο: στον καθορισμό των θεμάτων, στην υποστήριξη και στο σχεδιασμό νέων νόμων, και στην εφαρμογή των νόμων. Μέχρι σήμερα η νομοθεσία παράγεται και ερμηνεύεται από άνδρες, μέσα από την περιορισμένη ανδρική εμπειρία.

Η Ευρώπη και τα Πολιτειακά Δικαιώματα

Η Συνθήκη της Ρώμης είναι ένας αποτελεσματικός πια θεσμός σε ολόκληρη την Ευρώπη. Επειδή η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών αποτελεί βασικό δικαίωμα, σύμφωνα με τη Συνθήκη, ένας σημαντικός αριθμός δικαστικών περιπτώσεων είχαν επιτυχία, βελτιώνοντας έτσι τη θέση πολλών γυναικών σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες.

Ακόμη και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα όμως, δεν έχουμε όλοι πολιτειακά δικαιώματα. Αυτό είναι ένα ιδιαίτερο πρόβλημα για τους μετανάστες από ανατολικές ευρωπαϊκές χώρες ή από μη ευρωπαϊκά κράτη, καθώς και για τις γυναίκες, οι οποίες δεν αναγνωρίζονται ως πολίτες, παρά μόνον όταν ζουν εξαρτώμενες από έναν άνδρα ή έναν πατέρα που είναι πολίτης.

Στάσεις, Πολιτικές Αλλαγές και Ισότητα Πολιτειακών Δικαιωμάτων

Η νομοθεσία και η δημόσια πολιτική μερικές φορές επιταχύνουν και άλλες αντανakλούν τις αλλαγές στάσεων, το ίδιο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Στερεότυπες προσδοκίες, παρ' όλη αυτά, δεν προκαλούνται καθόλου. Αντίθετα μάλιστα, μεταφέρονται στους νέους από την οικογένεια, το σχολείο και το Πανεπιστήμιο. Η οικογενειακή ζωή, οι προσωπικές σχέσεις, οι φίλες, η εκπαίδευση, η εργασία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και άλλες καθημερινές εμπειρίες, μπορούν επίσης να επηρεάζουν τις στάσεις και τις αντιλήψεις όλων μας. Η αλλαγή είναι δυνατή και επιθυμητή σε όλους τους παραπάνω τομείς.

1.3. Παρουσίαση και σχολιασμός του διδακτικού εγχειριδίου του μαθήματος Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

ΙΩΑΝΝΑ ΣΜΥΡΝΗ

α) ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Εισαγωγή

Το μάθημα που διδάσκεται στη Γ' Γυμνασίου εκτός των άλλων φιλοδοξιών του στοχεύει:

- α) Στην κατανόηση από τους μαθητές/τριες των βασικών δομών, λειτουργιών και προβλημάτων της κοινωνίας, της πολιτείας και των διεθνών οργανισμών.
- β) Στην ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών.
- γ) Στην απόκτηση συνείδησης του δημοκρατικού πολιτεύματος και στην εξάσκηση σε δημοκρατικές διαδικασίες.
- δ) Στην ανάπτυξη ικανότητας για σεβασμό και ανεκτικότητα σε άτομα ή ομάδες με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ιδεολογίες.

Ανάλυση του βιβλίου

Ως προς τις έννοιες "πολίτης" και "ιδιότητα του πολίτη" το σχετικό σχολικό εγχειρίδιο δεν ακλούθησε τη φιλοσοφία των προγενέστερών του με τίτλο "Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος", δηλαδή τον προσανατολισμό των μαθητών/τριών σε νομικά κυρίως θέματα.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως δεν περιλαμβάνεται στην ύλη του βιβλίου το Σύνταγμα, όπως πριν, αλλά γίνεται αναφορά και ανάλυση των σχετικών με την ενότητα άρθρων. Μεγάλη βαρύτητα δίνεται στη διαμόρφωση κοινωνικής και πολιτικής συνείδησης του κόσμου όπου θα ζήσουν οι μαθητές/τριες. Για το σκοπό αυτό πλην της ύλης εμπεριέχεται πληθώρα ασκήσεων, εργασιών και δραστηριοτήτων, ώστε ν' αναπτυχθεί η διερευνητική διάθεση, η κριτική σκέψη, η ικανότητα ανάλυσης πρωτοβουλιών, συνεργασίας και συνύπαρξης με τους άλλους.

Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου, όπως φαίνεται και από τα περιεχόμενα, αναφέρεται σε βασικές κοινωνιολογικές και πολιτικές έννοιες, όπως δομή-οργάνωση της κοινωνίας, κοινωνικά προβλήματα, δημοκρατία, δικαιώματα και υποχρεώσεις των πολιτών, ενώ στο τέλος γίνεται λόγος για τη διεθνή κοινότητα και τους διεθνείς οργανισμούς. Ειδικότερα ασχολείται με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις σχέσεις με την Ελλάδα, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατών - μελών και των Ευρωπαίων πολιτών.

Περιεχόμενα

- Α' ΜΕΡΟΣ Βασικές κοινωνιολογικές έννοιες
Σελ. 9-121 Δομή - οργάνωση - μεταβολές της κοινωνίας.
Κοινωνικά προβλήματα.
- Β' ΜΕΡΟΣ Βασικές πολιτικές έννοιες. Δημοκρατία
Σελ. 124-239 Δικαιώματα & υποχρεώσεις πολιτών.
- Γ' ΜΕΡΟΣ Γενικά περί διεθνούς κοινότητας και διεθνών οργανισμών.
Σελ. 242-300 Ειδικότερα για την Ευρωπαϊκή Ένωση,
τις σχέσεις της με την Ελλάδα, τις υποχρεώσεις
και τα δικαιώματα των κρατών - μελών και των
Ευρωπαίων πολιτών.

β) ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

- Α' Μέρος Κεφ. 4ο Ο θεσμός της οικογένειας (καταμερισμός της εργασίας και της εξουσίας μεταξύ μελών, αλλαγές στις δομές-λειτουργίες της ελληνικής οικογένειας).
- Β' Μέρος Κεφ. 1ο Πολιτικά κινήματα (ελάχιστα για το φεμινιστικό κίνημα).
Παράθεμα: μικρογραφία σελίδας του περιοδικού ο ΑΓΩΝΑΣ των γυναικών.
Κεφ. 4ο Λαϊκή κυριαρχία (απλή αναφορά στην καθιέρωση του εκλογικού δικαιώματος των γυναικών).
Παράθεμα: Συγκέντρωση γυναικών για τη δημοτική ψήφο στις 31/3/1929 (από εφημερίδα της εποχής).
Κεφ. 6ο Ατομικά δικαιώματα - αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ.2 Συντ., απλή αναφορά του ν. 1329/83).
Παράθεμα: Απόσπασμα από το έργο Πολιτικά του Αριστοτέλη "Η ισότητα των δικαιωμάτων και η γυναίκα Εφημερίς των Κυριών "Για το πρώτο γυναικείο συνέδριο στην Ελλάδα" (Αγρίνιο 24/3/1898).
Σκίτσο αναφερόμενο στην ισότητα Ελλήνων-Ελληνίδων (άρθρο 4 παρ. 2 Συντ.).
- Γ' Μέρος Κεφ. 1ο Οργανώσεις που αναφέρονται στα παιδιά (φωτογραφίες καρτιόνων που χρησιμοποιούνται για ψυχαγωγία)

Ανάλογες με το θέμα φωτογραφίες

- Σελ. 20: σύγκρουση ρόλων
Σελ. 46: νέοι ρόλοι για άνδρες - γυναίκες
Σελ. 47: άνδρας που σιδερώνει
Σελ. 110: γυναίκα αναζητεί εργασία
Σελ. 221: Καλ Παρρέν, Καλλιόπη Κεχαγιά
Σελ. 260-1: κορίτσια για ψυχαγωγία.

γ) ΓΕΝΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ - ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Στο συγκεκριμένο βιβλίο γίνεται διεξοδική παρουσίαση των θεματικών με ερωτήσεις, ασκήσεις, δραστηριότητες και (ανάλογες) φωτογραφίες. Όλα αυτά οδηγούν το παιδί σε προβληματισμό και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Παράδειγμα: α) Η άσκηση 4 στη σελ. 118 (συγκρότηση μικρών ομάδων για έρευνα κοινωνικών προβλημάτων). β) Ερώτηση 5 σελ. 268 (αναπαράσταση στην τάξη της δράσης ορισμένων οργάνων του ΟΗΕ).

Λόγω της πυκνότητας της ύλης, των πολλών θεμάτων που περιλαμβάνει, και της χρησιμότητας των εργασιών - δραστηριοτήτων, δεν αρκεί το διδακτικό έτος για την κάλυψη όλων αυτών. Οι επιλογές είναι δύο: Πρώτη επιλογή: να συρρικνωθεί η διδακτέα ύλη με παράλειψη ορισμένων εννοιών, εργασιών και δραστηριοτήτων. Η λύση αυτή οδηγεί σε κατανόηση των κοινωνικών σχηματισμών και της σχέσης τους με την Πολιτεία, όπου αναπτύσσεται η ιδιότητα του πολίτη. Δεύτερη επιλογή: Ν' ακολουθήσει η σειρά που παρουσιάζονται τα θέματα με αποτέλεσμα, λόγω χρόνου, να μείνουν εκτός διδασκαλίας αρκετά στοιχεία της πολιτικής οργάνωσης και των Διεθνών Οργανισμών, κυρίως ότι έχει σχέση με την Ενωμένη Ευρώπη.

Όσον αφορά τη νομοθεσία δεν διαφοροποιεί τον ιδιωτικό από το δημόσιο βίο. Η ανάλυση των κοινωνικών σχηματισμών, της δράσης και της δυναμικής τους δημιουργεί την εντύπωση ότι όλα τα μέλη της κοινωνίας, όπως έχουν τη δυνατότητα πλήρους συμμετοχής σ' αυτήν, μπορούν να λειτουργούν το ίδιο στις πολιτειακές δραστηριότητες. Κανένας αποκλεισμός των γυναικών δεν γίνεται αναφορικά με τον ιδιωτικό βίο, ούτε από τη δημόσια σφαίρα, τοπικά τουλάχιστον. Η έννοια του πολίτη ταυτίζεται με τη δημόσια ζωή, τη συμμετοχή του στην οργάνωση και λειτουργία των κρατικών μηχανισμών, τη συμμετοχή και την αντιπροσώπευση του στην Πολιτεία. Από τις δραστηριότητες αυτές, στην ουσία αποκλείονται οι γυναίκες, αφού περιορίζονται στην άσκηση ρόλων σχετικών με την οικογένεια, την ιδιωτική ζωή, παρόλες τις πρωτοποριακές νομοθετικές ρυθμίσεις για τις οικογενειακές σχέσεις. Η παράδοση, τα στερεότυπα, αποδεικνύονται ισχυρότερα των κανόνων δικαίου στον καθορισμό και προσδιορισμό των ρόλων των δύο φύλων στον ιδιωτικό τομέα.

Στάσεις - Πολιτικές αλλαγές - Ισότητα

Η ισότητα ανδρών και γυναικών δεν μπορεί ν' αναπτυχθεί αλλά μπορεί να υπάρξει (δήλωση Καίρου). Ισότητα σημαίνει ότι και οι γυναίκες μπορούν να προχωρούν με τους ίδιους τρόπους, τα ίδια προνόμια με τους άνδρες. Οι δήθεν 'χαριστικές' νομοθετικές ρυθμίσεις υπέρ των γυναικών, όπως μικρότερο όριο ηλικίας για συνταξιοδότηση, άδειες τοκετού και άλλες παρόμοιες αποτελούν ελάχιστη ελάφρυνση στο διπλό τους ρόλο.

Πρέπει σε όλους τους τομείς της ζωής να υπάρξουν πολιτικές αξιοποίησης των γυναικών. Ασφαλώς ο ανταγωνισμός, η αντιπαλότητα, η αντιπαράθεση θα παραμένουν. Ούτε προωθεί την ισότητα ο διορισμός κάποιων γυναικών σε ελάχιστα διοικητικά κέντρα για ενημέρωση πληθυσμού.

Ιδιαίτερη σημασία για την αλλαγή στάσεων έχει η ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης, ισότητα των φύλων μέσα από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία διαθέτουν τεράστια δύναμη στη διαμόρφωση κοινής γνώμης και συνείδησης με διαφημιστικές και ενημερωτικές εκπομπές και κοινωνικά μηνύματα.

Νέες και ελαστικότερες εργασιακές ρυθμίσεις θα δώσουν τη δυνατότητα στις γυναίκες να συνδυάσουν τον ιδιωτικό με τον επαγγελματικό τους βίο.

Η ισονομία ανδρών και γυναικών ανήκει πια στο παρελθόν. Αυτό που υστερεί σήμερα είναι η πραγματική ισότητα, η ισότητα ευκαιριών, η ισότητα στους όρους της καθημερινής ζωής.

δ) ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Μέρος 1ο

Κεφ. 2ο: Κοινωνικοί ρόλοι (πολλαπλοί κ.λπ.) κοινωνικές θέσεις, συγκρούσεις, αντιφάσεις

Με το Σύνταγμα μας το 1975 θεσπίστηκε για πρώτη φορά η αρχή της ισονομίας ανδρών και γυναικών. Στη δεκαετία του '80 οι νόμοι για τον εκσυγχρονισμό του οικογενειακού δικαίου και την ισότητα στις εργασιακές σχέσεις επιδιώκουν την επέμβαση σε κρίσιμες περιοχές της κοινωνικής μας ζωής. Μολονότι οι ρυθμίσεις του οικογενειακού δικαίου αποτελούν πρωτοπορία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η επέμβαση του νόμου στις προσωπικές σχέσεις είναι περιορισμένη. Στην πραγματικότητα ο ιδιωτικός τομέας ρυθμίζεται, σε αρκετά μεγάλο βαθμό, από τις παραδόσεις, τα έθιμα που εμπεριέχουν προκαταλήψεις για τη θέση των γυναικών στην κοινωνία. Επιλέγουν για τις θέσεις με ισχύ τους άνδρες και περιορίζουν στις κατώτερες τις γυναίκες. Σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις προετοιμάζεται το αγόρι για μελλοντικός αρχηγός, με ικανότητα να παίρνει αποφάσεις, αναγνωρίζει ως χώρο δράσης την εργασία έξω από το σπίτι, στη δημόσια ζωή, ενώ το κορίτσι αντιμετωπίζεται και εκπαιδεύεται ως εκείνο που ενδιαφέρεται να φροντίζει τους άλλους και θα βρίσκεται σε οικονομική εξάρτηση. Επομένως, η γυναίκα πρωταρχικά ανήκει στο σπίτι, στην οικογένεια, και η μισθωτή εργασία αποτελεί μια δευτερεύουσα δραστηριότητα.

Ο καθορισμός των παραδοσιακών ρόλων για τα φύλα έχει επιπτώσεις και στους άνδρες από τους οποίους στερεί την ικανότητα αυτοεξυπηρέτησης και δυνατότητας να φροντίζουν τους άλλους. Η ταύτιση με την εικόνα του ηγέτη, ικανού, δυνατού και άλλων παρόμοιων χαρακτηριστικών, τους κάνει να μην εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ούτε να ενδιαφέρονται αποτελεσματικά για τους άλλους, ενώ προσπαθούν ν' ανταποκριθούν στις κοινωνικές προσδοκίες.

Οι γυναίκες αποκλεισμένες από τις ηγετικές θέσεις και την αντίστοιχη ανταμοιβή μοιράζονται ανάμεσα στις προσδοκίες για τρυφερότητα, στοργή, φροντίδα και το πείσμα ν' αποδείξουν ότι τα καταφέρνουν σ' όλους τους ρόλους εξίσου καλά. Ο αγώνας για ταυτόχρονη άσκηση πολλαπλών κυριολεκτικά ρόλων, τις εξαναγκάζει σε επιλογές αντίθετες με τα σχέδια και τα όνειρα τους για το μέλλον, την επαγγελματική εξέλιξη και τη ζωή τους.

Κεφ. 3ο: Προκατάληψη - σεξισμός

Θεωρητικά θα λέγαμε ότι υπάρχει ισότητα ανδρών και γυναικών στη χώρα μας. Σχεδόν σ' όλους τους εργασιακούς χώρους δεν απαγορεύεται η πρόσβαση των γυναικών από κάποια νομοθετική διάταξη. Το ίδιο ισχύει και στην πολιτική σκηνή, όπου επιβάλλεται υποχρεωτικά συμμετοχή γυναικών, ενώ τα μέλη της οικογένειας καλούνται να συνηθίσουν τις νέες (σχετικά) οικογενειακές ρυθμίσεις του νόμου. Η πραγματικότητα όμως υποδηλώνει ότι χρειάζεται πολύ δρόμος ακόμη για την πλήρη ισότητα ανδρών - γυναικών. Στην πλειοψηφία τους οι γυναίκες εξακολουθούν να είναι στο περιθώριο των κέντρων λήψης των αποφάσεων. Αν και δεν υστερούν σε μόρφωση, γλωσσομάθεια και χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών, ελάχιστες κατέχουν ηγετικές θέσεις στον οικονομικό χώρο ή στη διοίκηση. Επακόλουθο αυτής της κατάστασης είναι να διαθέτουν χαμηλότερο εισόδημα από τους άνδρες που έχουν τα ίδια προσόντα. Οι γυναίκες οδηγούνται, μέσα από την παράδοση, την εκπαίδευση, τις κοινωνικές προσδοκίες, σε επαγγέλματα δεύτερης κατηγορίας από άποψη κύρους, καταξίωσης και απολαβών.

Γενικά, δεν έχουν επαρκή εκπροσώπηση στη δημόσια και πολιτική ζωή, ούτε στις διοικητικές θέσεις, όπου παίρνονται οι αποφάσεις. Σε σχέση με τους άνδρες εκπαιδεύονται λιγότερο, ιδίως σε τεχνολογικά επαγγέλματα, οι επαγγελματικές επιλογές τους περιορίζονται λόγω ύπαρξης της οικογένειας, και διαθέτουν για τον εαυτό τους λιγότερο χρόνο.

Η ανεργία πλήττει σε μεγαλύτερο βαθμό το γυναικείο φύλο όλων των ηλικιών, η ιατροφαρμακευτική τους ασφάλιση δεν είναι ικανοποιητική και η κακοποίηση στην εργασία ή στο σπίτι συνδέεται περισσότερο με το γυναικείο φύλο.

Μέρος 2ο

Κεφ. 1ο: Πολιτικοποίηση, πολιτική συμμετοχή, πολιτική συνείδηση

Κεφ. 4ο: Καθολική ψηφοφορία

Πολιτειακό δικαίωμα είναι η αξίωση κάθε πολίτη να ενημερώνεται και να συμβουλευείται για την οργάνωση της κοινωνίας στην οποία ανήκει, και να συμμετέχει σε όλες τις αποφάσεις της. Η κοινωνία εδώ ταυτίζεται με την έννοια του Κράτους. Ένα από τα βασικά πολιτειακά δικαιώματα είναι αυτό "του εκλέγειν και εκλέγεσθαι" και απευθύνεται σ' όλο τον ενήλικό πληθυσμό του κράτους, εκτός εξαιρέσεων. Ενώ θα έπρεπε να έχουμε εκπροσώπηση στην πολιτική από γυναίκες, ανάλογη του ποσοστού που κατέχουν στο εκλογικό σώμα, πολύ λίγες κατέχουν θέσεις βουλευτών, υπουργών και στην τοπική αυτοδιοίκηση. Το γεγονός αναδεικνύει τα σοβαρά προβλήματα που αποτρέπουν τις γυναίκες από τις πολιτικές δραστηριότητες, αλλά και την μη προτίμηση των άλλων γυναικών (οι γυναίκες δεν ψηφίζουν υποψήφιες για την πολιτική γυναίκες, διαφορετικά θα είχαμε μεγαλύτερη εκπροσώπηση).

Για την πλήρη απόλαυση των πολιτειακών δικαιωμάτων θεωρείται αυτονόητο ότι οι πολίτες έχουν εφαρμόσει παρόμοιες πρακτικές στον οικογενειακό και ιδιωτικό τομέα.

Κεφ. 6ο: Δικαιώματα - Ισότητα

Εκτός από τις γυναίκες, οι οποίες δεν απολαμβάνουν ισότητα τα πολιτειακά δικαιώματα, υπάρχουν και άλλες ομάδες ή άτομα που βρίσκονται σε παρόμοια θέση. Είναι τα άτομα με ιδιαίτερες ανάγκες, οι εθνικές και πολιτισμικές μειονότητες που αποκλείονται από την ισότιμη άσκηση των δικαιωμάτων του πολίτη.

Η έλλειψη μόρφωσης, η ανεργία, η ανεπαρκής στέγαση, η φτώχεια είναι παράγοντες που συμβάλλουν ώστε να είναι μειωμένη η συμμετοχή των ατόμων αυτών στη λήψη δημόσιων αποφάσεων μιας κοινωνίας. Σημαντικό ρόλο στον αποκλεισμό από τα κοινά παίζουν και οι προκαταλήψεις. Υπάρχουν κράτη που αναγνωρίζουν ότι τα πολιτειακά δικαιώματα θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνουν και κοινωνικές - οικονομικές απολαβές με ευθύνη της Πολιτείας, ώστε οι πιο πάνω ομάδες να διευκολυνθούν στην ενεργή συμμετοχή τους στα κοινά.

Μέρος 3ο

Κεφ. 2ο: Ευρώπη - Πολιτειακά δικαιώματα

Η Συνθήκη της Ρώμης με το άρθρο 119 έθεσε τις βάσεις για ισονομία ανδρών και γυναικών. Συμπληρωματικά λειτουργήσαν οι Συνθήκες του Μάαστριχ και του Άμστερνταμ. Σήμερα στην Ευρώπη υπάρχει ενδιαφέρον όχι μόνο για ισονομία ανδρών και γυναικών, αλλά για ισότητα ευκαιριών. Γίνεται λόγος για το *Mainstreaming*. Ακριβής γραμματική διατύπωση στα Ελληνικά δεν υπάρχει. Ο όρος μεταφράζεται: "ενσωμάτωση της ισότητας ευκαιριών μεταξύ γυναικών και ανδρών στο σύνολο των κοινοτικών πολιτικών και στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης".

Πρόκειται για μια σύνθετη διεργασία με ιδεολογικό, κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο.

Αφορά ενέργειες και δράσεις των κρατών - μελών της Ε.Ε. και των ίδιων των θεσμικών οργάνων της, ώστε να ενσωματωθεί η ισότητα ευκαιριών στο σύνολο των κοινοτικών και πολιτικών στόχων. Η έννοια εμφανίστηκε σε διάφορα διεθνή έγγραφα, μετά την Τρίτη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τις Γυναίκες (Ναϊρόμπι, 1985), όπου αποφασίστηκε η δέσμευση των

εξαρτώμενων από τα Ηνωμένα Έθνη κρατών και οργανώσεων να εντάξουν μελλοντικές στρατηγικές, για την προώθηση της γυναίκας, μέσα στα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Έκθεση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα της Γυναίκας προς το Ευρωκοινοβούλιο το 1997, παραθέτει τις ακολουθούμενες πολιτικές, τις ασκούμενες - εγκεκριμένες δραστηριότητες και τις προοπτικές για το μέλλον των γυναικών σε τομείς που έχει δυνατότητα επιρροής, όπως: απασχόλησης, εκπαίδευσης, κατάρτισης, δικαιώματα των ατόμων, πληροφόρηση, ευαισθητοποίηση, πολιτική επί του προσωπικού της Επιτροπής, γυναίκες επικεφαλής επιχειρήσεων και σύζυγοι συνεργάτες στις Μ.Μ.Ε.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι στην Ενωμένη Ευρώπη υπάρχουν σήμερα δυσκολίες, όσον αφορά την ισότητα ανδρών και γυναικών και την ισότητα ευκαιριών. Οι δικαστικές αποφάσεις των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων μαρτυρούν την ύπαρξη του προβλήματος.

Κεφ.2ο: Ισότητα - Μη κυβερνητικές οργανώσεις στην Ευρώπη (N.G.O)

Οι συχνές παρεμβάσεις των μη κυβερνητικών οργανώσεων σε όλους τους τομείς και δραστηριότητες των οργάνων της Ενωμένης Ευρώπης έχουν σαν αποτέλεσμα την ενεργοποίηση δράσεων που εξαγγέλλει το Mainstreaming. Ενδεικτικά αναφέρεται η παρέμβαση για τη συμμετοχή γυναικών στους καταλόγους των πολιτικών κομμάτων των κρατών-μελών για τις Ευρωεκλογές, η πίεση για διορισμό γυναικών σε επιτροπές, σε ακρόασεις των διάφορων Forum, όπου μόνο άνδρες υπάρχουν, καθώς επίσης η θετική παρουσία τους στο θέμα της απασχόλησης, της μετανάστευσης και της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παραδείγματα παρέμβασης:

Στο έκτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους Κοινωνία των Πολιτών (δικαιώματα): Ισότητα στην εργασία ανδρών - γυναικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arnot, M. (1995) "Φεμινισμός και Δημοκρατία" στο Εκπαίδευση και Ισότητα Ευκαιριών, Αθήνα, Γενική Γραμματεία Ισότητας
- Arnot, M., Deliyanni-Kouimtzi, V., Ziogou, R., (1995) Promoting Equality Awareness: women as citizens, Final Report, June, Brussels, Equal Opportunities Unit, European Commission
- Arnot, M., Araujo, H., Deliyanni, V., Rowe, G. and Tome, A. (1996) Teachers, Gender and the Discourses of Citizenship, International Studies in Sociology of Education 6, 1, pp. 3-35
- Buck, M. and Inman, S. (1995) Citizenship Education-more than a forgotten cross curricular theme? In S. Inman and M. Buck (eds) Adding Value? Schools responsibility for pupils' personal development, London: Hynman
- Dynneson, T. and Gross, R. (1991) The educational perspective. In R.Gross and T. Dynneson (eds) Social Science Perspective on Citizenship Education, pp. 1-42, N.York:Teachers College Press
- Kelly, E. (1993) Gender Issues in Education for Citizenship. In K. Verma and P. Pumfrey(eds) Cross Curricular Contexts: Themes and Dimensions in Secondary Schools, pp. 144-159, London: Falmer Press
- Troyna, B. and Vincent C. (1995) The discourses of social justice in education Discourse 16,2, pp.149-166.

ΦΑΚΕΛΟΣ

2^{ος} Υποφάκελος

Διδακτικές Παρεμβάσεις

- 2.1 Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ' Γυμνασίου (Ι.Σμυρνή)
- 2.2 Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς Β' Λυκείου (Α. Διαβάτη)

2.1. Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ' Γυμνασίου: Ισότητα στην Εργασία

Ι. ΣΜΥΡΝΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκοσμιοποίηση της αγοράς εργασίας, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, η δυναμική είσοδος της γυναίκας στην εργασία, ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός, είναι κάποιοι από τους παράγοντες που οδήγησαν τη χώρα μας στην αποδοχή της αναγκαιότητας να αναμορφώσει (και να αναπροσαρμόσει) το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά τη σχέση ανδρών - γυναικών στην εργασία.

Τον πυρήνα των αλλαγών αυτών αποτέλεσε το Σύνταγμα του 1975 (άρθρο 22 παρ. 1,2) θέτοντας την αρχή της ισότητας στην εργασία.

Η πλήρης ένταξη μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (σήμερα Ευρωπαϊκή Ένωση) στις αρχές της δεκαετίας του 1980, επιτάχυνε τις διαδικασίες της νομοθετικής ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων και ο Νόμος 1414/84 με τίτλο «εφαρμογή της ισότητας των δύο φύλων στις εργασιακές σχέσεις και άλλες διατάξεις» είναι εναρμονισμένος με τις επιταγές του Συντάγματος και του κοινοτικού δικαίου.

Οι χώρες που αποτελούσαν την ΕΟΚ είχαν αποδεχθεί με τη Συνθήκη της Ρώμης (άρθρο 119) την αρχή της ισότητας των αμοιβών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην απασχόληση και την επαγγελματική εκπαίδευση.

Η ανάπτυξη της συγκεκριμένης θεματικής ενότητας έγινε με τη μορφή παρέμβασης στο μάθημα «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ – ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ» της Γ' τάξης του 1ου Γυμνασίου Άνω Τούμπας στη Θεσσαλονίκη, κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1998 - 1999.

I. Λόγος - αιτία παρέμβασης

Η διαπίστωσή μου κατά τη μακροχρόνια εφαρμογή του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού ότι οι έφηβοι, κυρίως τα αγόρια, αγνοούν βασικά εργατικά δικαιώματα. Το μάθημα της Κοινωνικής - Πολιτικής Αγωγής διευκόλυνε την ανάπτυξη του θέματος.

II. Αφορμή παρέμβασης

- α) Η εμμονή ενός μαθητή στην άποψη ότι ο άνδρας αμειβεται περισσότερο από τη γυναίκα που έχει τα ίδια προσόντα και ασκεί το ίδιο ακριβώς επάγγελμα (στηρίζοντας την άποψή του σε στερεότυπες αντιλήψεις).
- β) Τα ερωτηματολόγια της α' φάσης της έρευνας (1997-1998) που έδειξαν την παντελή άγνοια των νέων παιδιών γύρω από την εργατική νομοθεσία.

III. Στόχος παρέμβασης

- 1) Να ενημερωθούν οι έφηβοι για τη νομοθεσία που ρυθμίζει τις εργασιακές σχέσεις και να κατανοήσουν ότι η κατάκτη-

- ση θέσεων στο χώρο εργασίας εξαρτάται κυρίως από την εκπαίδευση και την εξειδίκευση και όχι από το φύλο τους.
- 2) Να εκπαιδευτούν στη διαδικασία διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους όταν αυτά καταπατούνται ή παραβιάζονται από οικονομικά - κοινωνικά και άλλα ισχυρά συμφέροντα.
 - 3) Να προβληματιστούν, όσον αφορά τις επαγγελματικές τους επιλογές, κατανοώντας ότι αυτές πρέπει να γίνονται σύμφωνα με τις προτεραιότητες της ζωής, τις ικανότητες και τα ιδιαίτερα προσωπικά τους χαρακτηριστικά (ενδιαφέροντα, κλίσεις κ.λπ.).
 - 4) Να επαναπροσδιορίσουν τους στόχους τους με γνώμονα τη δομή της σύγχρονης οικογένειας.
 - 5) Να απαλλαγούν, τα κορίτσια κυρίως, από την παθητική στάση του ταγμένου ρόλου της «συζύγου-μητέρας» και να διεκδικούν ισότιμα με τους άλλους εργαζομένους τις ανάλογες με τα προσόντα τους θέσεις.
 - 6) Να συνειδητοποιήσουν οι έφηβοι ότι αποτελούν μέλη της ίδιας κοινωνίας, συνεργάζονται για τον ίδιο σκοπό και διεκδικούν ανταγωνιστικά (και με ίσους όρους) τις θέσεις χωρίς διαχωρισμό σε ανδρικές - γυναικείες.

IV. Μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε

- α) Ανάθεση εργασιών σε ομάδες παιδιών της τάξης.
- β) Παρουσίασή τους στη τάξη και συζήτηση.
- γ) Ενημέρωση για τη νομοθεσία (ελληνική - κοινοτική) που ρυθμίζει την εργασία σύμφωνα με την αρχή της ισότητας των φύλων.
- δ) Συμπλήρωση ερωτηματολογίου από την τάξη.

2. ΑΝΑΛΟΓΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

A) i) Προετοιμασία εκπαιδευτικού

- α) Αναζήτηση σχετική βιβλιογραφίας στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη.
- β) Επικοινωνία με το γραφείο Βρυξελλών για την αποστολή συναφούς υλικού (έντυπα, οδηγίες κ.λπ.).
- γ) Συγκέντρωση πληροφοριών από τον τύπο (στατιστικοί πίνακες, φωτογραφίες, άρθρα κ.ά.).

A) ii) Προετοιμασία τάξης

- α) Ενημερώθηκαν τα παιδιά για το θέμα που θα ασχοληθούν.
- β) Χωρίστηκαν σε ομάδες με σκοπό να κάνουν έρευνα χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της συνέντευξης (από εργαζόμενα άτομα) και την πληροφόρηση από τον τύπο (φωτογραφίες, άρθρα).

B) ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Επικεντρώθηκε στους εξής **άξονες**

Γ) ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

Η συμμετοχή των παιδιών στην προετοιμασία του μαθήματος, με τη μέθοδο των ομαδικών εργασιών, τους έδωσε μια ικανοποίηση, που εκφράστηκε έντονα όταν συζητήθηκαν τα αποτελέσματα της προσπάθειάς τους. Τα πιο πολλά θεώρησαν πρωτότυπη τη μέθοδο της προσέγγισης ενός θέματος με τη δική τους προσπάθεια και συμμετοχή. Κάποια εκφράσανε την επιθυμία να εφαρμόζεται η τακτική αυτή πιο συχνά και σε άλλα μαθήματα. Η ελευθερία που ένιωσαν, λόγω της αποδέσμευσής τους από το σχολικό εγχειρίδιο, στο να επιλέξουν το εκπαιδευτικό υλικό, με πολλούς τρόπους τα έκανε πιο ενεργητικούς ακροατές.

Υπήρξε ένας υγιής ανταγωνισμός στην παρουσίαση των εργασιών από κάθε ομάδα.

Αξιοσημείωτη είναι η αυθόρμητη συμμετοχή όλων των κοριτσιών της τάξης, ενώ τα αγόρια ήταν πιο συγκρατημένα, αλλά παρακολούθησαν τη συζήτηση με ενδιαφέρον εκφράζοντας πολλές φορές τις αντίθετες απόψεις τους.

Το ενδιαφέρον όλων των παιδιών μονοπώλησε ένα δημοσίευμα που αναφερόταν στη θέση της γυναίκας τις δεκαετίες 1920 - 1950 και συγκεκριμένα στη δυσκολία εισόδου της στην εκπαίδευση (ιδίως ανώτατη) αλλά και την κοπιώδη κατάκτηση θέσεων εργασίας.

Αδιανόητη επίσης φάνηκε η διαφοροποίηση στις αμοιβές ανδρών - γυναικών από το Κράτος πριν εφαρμοστεί ο Νόμος 1414/84.

Δ) ΥΛΙΚΟ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ

- 1) Σχολικό Εγχειρίδιο.
- 2) Έντυπα Ευρωπαϊκής Ένωσης (Οδηγίες, αποφάσεις δικαστηρίου).
- 3) Μαγνητόφωνο (για την παρουσίαση συνεντεύξεων).
- 4) Φωτογραφίες, άρθρα (έντυπου τύπου).

Ε) ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το θέμα που επέλεξα και η μέθοδος που ακολούθησα δεν είναι δυνατόν να διεκπεραιωθεί σε μια διδακτική ώρα. Πιστεύω όμως ότι άξιζε να δοκιμαστεί η μέθοδος των πολλαπλών μέσων πληροφόρησης και όχι η διάλεξη από ένα σχολικό εγχειρίδιο. Κρίνω πολύ πιο θετική την ενεργή συμμετοχή της τάξης στην προετοιμασία της διδακτικής ενότητας από την ακρόαση (παθητική πολλές φορές) μιας διάλεξης του/της εκπαιδευτικού. Η άποψη των παιδιών εκφράστηκε στα ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν. Θα ήθελαν να επαναλαμβάνεται η μέθοδος που ακολουθήσαμε και σε άλλα μαθήματα και περισσότερες φορές. Γενικά, υπήρξε θετική αντιμετώπιση της μεθόδου από την τάξη και δήλωσαν ότι δύσκολα θα ξεχάσουν όσα ειπώθηκαν, κυρίως γιατί τα ίδια τα παιδιά ανακάλυψαν τις πηγές της πληροφόρησης και δεν αρκέστηκαν στην απλή διάλεξη.

Ένωσαν την ικανοποίηση που κάθε ένας δοκιμάζει παρουσιάζοντας τους καρπούς του μόχθου του. Έκαναν κτήμα τους την ενότητα αυτή γιατί την ολοκλήρωσαν βήμα - βήμα.

Η συγκεκριμένη ενότητα επιλέχθηκε γιατί εξυπηρετούσε τους στόχους που προανέφερα.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Πριν από την ανάπτυξη του νομοθετικού πλαισίου που ρυθμίζει την εργασία ανδρών και γυναικών κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστούν οι όροι εργασία και αμοιβή. **Εργασία** κατά το Δίκαιο θεωρείται η ενέργεια (σωματική-πνευματική) που ένα άτομο διαθέτει σε κάποιον τρίτο έναντι αμοιβής και στηρίζεται σε σύμβαση. **Αμοιβή** είναι κάθε μορφή αποδοχών δηλ. μισθός, παροχή σε είδος ή χρήματα που παρέχονται στο εργαζόμενο άτομο, λόγω της σχέσης εργασίας. Επομένως, ο Νόμος ρυθμίζει μόνο τη μισθωτή (που στηρίζεται σε σύμβαση), την αμειβόμενη εργασία. Εκτός ρύθμισης παραμένουν σημαντικές κατηγορίες εργαζομένων όπως α) η κατ' οίκον εργασία (ΦΑΣΟΝ), β) οι απασχολούμενες σε οικογενειακές επιχειρήσεις γυναίκες χωρίς αμοιβή, γ) οι αγρότισσες, δ) οι σύζυγοι επιχειρηματιών που χαρακτηρίζονται συμβαθούσα μη αμειβόμενα μέλη. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι γυναίκες των περιπτώσεων αυτών δεν έχουν εισόδημα, αφού δεν προβλέπεται κάποια αμοιβή, παρόλο που το ωράριό τους είναι εξαντλητικό και μη καθορισμένο. Στη χώρα μας υπολογίζεται πως αποτελούν το 45% του ενεργού γυναικείου πληθυσμού.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ 1975/86

- Άρθρο 22 παρ.1: Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το κράτος.
παρ.2: Όλοι οι εργαζόμενοι ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρόμοια εργασία ίσης αξίας.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

1) Συνθήκη Ρώμης (1957)

- Άρθρο 119: Προβλέπει την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση και την επαγγελματική εκπαίδευση.

2) Ενωμένη Ευρώπη σήμερα:

- Καταβάλλει προσπάθεια με Οδηγίες προς τα κράτη-μέλη και με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, ώστε να προωθείται η εφαρμογή της ισότητας των φύλων στην εργασία.

ΝΟΜΟΣ 1414/84

Έχει εναρμονιστεί με τις κοινοτικές οδηγίες και τη διάταξη περί ισότητας Ελλήνων και Ελληνίδων του Συντάγματος.

Ειδικότερα ορίζει:

- 1) Απαγορεύεται η διάκριση στον επαγγελματικό προσανατολισμό και την επαγγελματική κατάρτιση.
- 2) Απαγορεύονται οι διακρίσεις κατά την πρόσβαση στην απασχόληση.
- 3) Για ίσης αξίας εργασία παρέχεται ίση αμοιβή σε άνδρες και γυναίκες.
- 4) Απαγορεύεται κάθε διάκριση καθ' όλη τη διάρκεια της εργασιακής σχέσης.

Εξαιρέση: Η άδεια μητρότητας – θηλασμού.

- 5) Απαγορεύονται διακρίσεις κατά τη λύση της εργασιακής σχέσης.
- 6) Επιβάλλονται κυρώσεις (διοικητικές) σε εργοδότες που παραβιάζουν διατάξεις της ισότητας.

Ποινικές κυρώσεις επιβάλλονται από άλλους νόμους.

Στο προηγούμενο καθεστώς, τόσο το νομοθετικό όσο και το κοινωνικοοικονομικό, ήταν έκδηλη η εκμετάλλευση της γυναικείας εργασίας και συνακόλουθα η υποβάθμιση της θέσης της γυναίκας. Όχι μόνο η εργοδοσία αλλά και η Πολιτεία αμείβανε με ενδεικτικά διαφορετικό τρόπο τις γυναίκες απ' ότι τους άνδρες (παράδειγμα οι πίνακες του Υπουργείου Εργασίας μια αμοιβές ιδιωτικού τομέα). Αν και από το 1975 το Σύνταγμα έθεσε τη βάση για την ισότητα, μόλις το 1984 ψηφίστηκε ο νόμος 1414 για εφαρμογή της ισότητας στην εργασία.

Ειδικότερα απαγορεύεται κάθε διάκριση, είτε άμεσα, είτε έμμεσα λόγω φύλου. Εξαιρέσεις ή αποκλίσεις από την ισότητα αμοιβής των φύλων δεν επιτρέπονται και όσες αντίθετες διατάξεις νόμων υπήρχαν καταργήθηκαν, ως αντισυνταγματικές, από τα δικαστήρια. Η μόνη εξαιρέση είναι η περίπτωση της άδειας με αποδοχές στην εργαζόμενη μητέρα λόγω «μητρότητας και θηλασμού».

Θετική εφαρμογή της αρχής της ισότητας χαρακτηρίζεται η γονική άδεια (και στους δύο γονείς) και το δικαίωμα του συζύγου να διεκδικεί (και να λαμβάνει) τη σύνταξη της συζύγου που πέθανε.

Σημαντική παράλειψη από τις ρυθμίσεις του νόμου 1414/84 θεωρείται η σεξουαλική παρενόχληση. Το θιγόμενο όμως άτομο μπορεί να προσφύγει στα αρμόδια δικαστήρια και να ζητήσει προστασία σύμφωνα με άλλους νόμους (ποινικός κώδικας, κανόνες προστασίας ανθρώπινης αξιοπρέπειας κ.ά.).

Όσον αφορά το Κοινοτικό Δίκαιο γίνονται προσπάθειες (με τις οδηγίες προς τα κράτη - μέλη ή με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου) να προωθείται η εφαρμογή της αρχής της ισότητας των δύο φύλων. Στην πράξη όμως δεν επιβάλλονται βαριές κυρώσεις σε περίπτωση μη συμμόρφωσης των κρατών - μελών.

Η νομική κατάσταση της εργαζόμενης Ελληνίδας θα ήταν ικανοποιητική εφ' όσον υπήρχε επαρκής συνδρομή της Πολιτείας για τη φροντίδα των παιδιών. Η θέση και η σχέση της με την οικογένεια βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με εκείνη της μισθωτής εργασίας.

Οι κανόνες δικαίου (ιδίως του εργατικού) αντιμετωπίζουν την εργαζόμενη γυναίκα το ίδιο με τον άνδρα μη λαμβάνοντας υπόψη την πολλαπλότητα των ρόλων της. Δομήθηκε δηλαδή το εργατικό δίκαιο σύμφωνα με το πρότυπο του άνδρα εργαζόμενου. Επομένως, οι γυναίκες θα έχουν δευτερεύοντα ρόλο στην αγορά εργασίας, δεν θα προωθούνται σε ανώτερες ή διευθυντικές θέσεις, εάν δεν μεταβληθεί η κοινωνική αντίληψη και δεν βελτιωθεί η κοινωνική πολιτική της χώρας μας.

Στο τέλος της διδακτικής ώρας δόθηκαν στα παιδιά της τάξης ασκήσεις εργασίας για την καλύτερη κατανόηση του μαθήματος.

Ασκήσεις - Εργασίες

Από τις αγγελίες εφημερίδας που ακολουθούν να κρίνετε ποιες είναι σύμφωνες με τη νομοθεσία και σε ποιες περιπτώσεις παραβιάζονται τα δικαιώματα της ισότητας ανδρών και γυναικών και η ίσων ευκαιριών απασχόληση.

1. Κοπέλα ζητείται με γνώσεις ρώσικης ή βαλκανικής γλώσσας για μεταφράσεις, βιογραφικό σημείωμα και πρόσφατη φωτογραφία. Πληροφορίες.
2. Α.Ε. ζητά δεσποινίδα άνω των 20 ετών με απολυτήριο Λυκείου για τη τηλεφωνική θέση.
3. Κοπέλα απόφοιτη πληροφορικής ΙΕΚ, ΤΕΙ, ΑΕΙ ζητείται από εταιρεία πληροφορικής.
4. Από βιοτεχνία ζητείται άτομο ως υπεύθυνο στο έτοιμο ένδυμα.
5. Ζητείται υπάλληλος άνδρας ή γυναίκα για βιβλιοπωλείο Αγγλικών.
6. Ζητούνται από τεχνική κατασκευαστική εταιρία εμφανίσιμες κοπέλες για τις εξής θέσεις:
 - Α) Χρήστη Η/Υ αρχιτεκτονικού σχεδιαστικού προγράμματος.
 - Β) Υπάλληλο γραφείου.
 - Γ) Για επιμέλεια-καθαρισμό των γραφείων.

Επίσης να σχολιάσετε τις παρακάτω περιπτώσεις.

- Α) Η κυρία Αγγέλου εργάζεται ως ξεναγός σε τουριστική εταιρία από το 1990. Τον περασμένο μήνα, όταν ανακοίνωσε στη διεύθυνση την εγκυμοσύνη της, απολύθηκε από τη θέση της. Είναι νόμιμη η απόλυση;
- Β) Ίδιωτική μαιευτική κλινική, προκειμένου να επανδρώσει το νέο τμήμα νεογνών, ζητά μαιές με προϋπηρεσία σε συναφή χώρο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σύνταγμα 1975/86
2. Εργατικό δίκαιο (Ν.1414/84)
3. Α. Μάνεση (Συνταγματικές Ελευθερίες)
4. Γ. Κραβαρίτου (Τριάντα χρόνια Ευρωπαϊκό Δίκαιο)
5. Κοινοτικές Οδηγίες, Έντυπα Ευρωπαϊκής Ένωσης
6. Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (Εκπαίδευση και φύλο)

2.2. Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς B' Λυκείου

A. ΔΙΑΒΑΘΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ

Το μάθημα αυτό έχει ενταχθεί στο ωρολόγιο πρόγραμμα της Β' τάξης του ενιαίου Λυκείου τη σχολική χρονιά 1998-99, με στόχο να συμπληρώσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες της Β' Λυκείου την ενημέρωση και τη συνειδητοποίησή τους στα πολιτικοκοινωνικά και οικονομικά φαινόμενα σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, στη συγχρονία και τη διαχρονία. Επίσης να ασκηθούν σε τρόπους σκέψης και μεθόδους εργασίας, που να συνδέονται με το αντικείμενο και τη μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών, στην προκειμένη περίπτωση με την Πολιτική και Νομική Επιστήμη.

Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, το παρεμβατικό μάθημα που σχεδιάσαμε ως στρατηγική για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία, δεν είναι παρά η εισαγωγή της προβληματικής εκείνης, που συνδέει την ισότητα των φύλων με την ιδιότητα του πολίτη και τη δημοκρατία. Προσφέρει δηλαδή μια διαφορετική θεώρηση του μαθήματος, διευρύνοντας ακριβώς το περιεχόμενό του, έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνεται η προβληματική του φύλου.

Στο κεφάλαιο λοιπόν «Διακρίσεις των δικαιωμάτων - ατομικά δικαιώματα», παρ. 16, στη φετινή έκδοση: σελ.82 για την ισότητα (άρθρο 4,1 του Συντάγματος του 1975) και την ισονομία (άρθρο 4,2) των φύλων σε συνδυασμό με τις σελίδες 149 και επόμενες, εντάσσουμε το παρεμβατικό μας μάθημα.

Η μέθοδός μας είναι η ανάλυση της μεταρρύθμισης του Οικογενειακού Δικαίου, που έγινε με την ψήφιση του ν.1329/83, προκειμένου η συνταγματική αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών να εφαρμοσθεί στον Αστικό Κώδικα και σε άλλα νομοθετήματα.

Πρώτος στόχος λοιπόν είναι να αντιληφθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες την αναγκαιότητα της αλλαγής του νομοθετικού πλαισίου και την εναρμόνισή του με την κοινωνική πραγματικότητα.

Δεύτερος στόχος είναι ένας συνεχής προβληματισμός για το κατά πόσο αντιστρατεύονται τη θεσμική αυτή αλλαγή τα παγιωμένα στερεότυπα για το ρόλο των φύλων, η συντηρητική ιδεολογία, νοστορπία και στάσεις στις μέρες μας, δεκάξι χρόνια μετά.

Τρίτος στόχος είναι να μπορούν τελικά τα παιδιά να απαριθμούν με σαφήνεια τις επί μέρους αλλαγές στο Οικογενειακό Δίκαιο, δίνοντας όταν ζητηθεί, μια σύντομη εξήγηση για το περιεχόμενο της καθεμιάς.

Σχετικά με το δεύτερο στόχο, πρέπει να σημειώσουμε ότι είναι συχνή η σύγκρουση ανάμεσα σε «παραδοσιακά» και «νεωτερικά» οικογενειακά ήθη. Το Οικογενειακό, επομένως, Δίκαιο, μπορεί, στο πλαίσιο κάποιας «παιδαγωγικής» λειτουργίας, αντί να υποστηρίζει τα «παραδοσιακά» ήθη, να ενισχύει τα ήθη εκείνα που ανταποκρίνονται στις κοινωνικές συνθήκες και που απηχούν σύγχρονες αξίες και ιδέες. Το Οικογενειακό Δίκαιο μπορεί μέσα σε μια δημοκρατική κοινωνία, να προωθεί πρότυπα συμπεριφοράς, που έστω κι αν δεν έχουν καθολική κοινωνική στήριξη, αντιμάχονται τα «παραδοσιακά ήθη».

ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Το παρεμβατικό μας μάθημα σχολιάζει τη θεσμική αλλαγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, που παρασύρει αλλαγές στο Οικογενειακό Δίκαιο και σε άλλα νομοθετήματα ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου.

Είναι προφανές ότι το Σύνταγμα αποκλείει νομοθετικές ρυθμίσεις που θα συνεπάγονταν άνηση μεταχείριση των φύλων στην οικογένεια, που θα θέσπιζαν κωλύματα γάμου για λόγους ευγονικούς ή θρησκευτικούς, που θα αντιμετώπιζαν κατά διαφορετικό τρόπο τα καταγόμενα από γάμο παιδιά με εκείνα που γεννιούνται χωρίς γάμο των γονέων τους. Αντισυνταγματικός θα ήταν ο περιορισμός του διαζυγίου, αφού θα περιόριζε υπέρμετρα την προσωπική ελευθερία.

Κι όλ' αυτά διότι το Σύνταγμα του '75 περιλαμβάνει διατάξεις για την ισονομία των φύλων, την προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας, της παιδικής ηλικίας. Επίσης την αρχή της ισότητας, την προστασία της προσωπικότητας και την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης.

Έτσι λοιπόν με τον ν.1250/82 (εισαγωγή του πολιτικού γάμου), 1329/83 (ισονομία των φύλων στην οικογένεια), τη θέση σε ισχύ του νόμου 2447/96 για την υιοθεσία, την επιτροπεία ανηλίκων, την αναδοχή ανηλίκων και τη δικαστική συμπαράσταση, ολοκληρώθηκε η μεταρρύθμιση του ελληνικού οικογενειακού δικαίου.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Το Οικογενειακό Δίκαιο του Αστικού Κώδικα πριν τη μεταρρύθμιση ήταν ένα αναχρονιστικό δίκαιο, μια και εξέφραζε την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα της εποχής του, στην οποία η οικογένεια είχε άλλες λειτουργίες και οι οικογενειακοί ρόλοι ήταν διαφορετικοί. Πριν δηλαδή τη μεγάλη οικονομική ανάπτυξη που σηματοδότησαν η βιομηχανική και η τεχνολογική επανάσταση. Έξω από το σπίτι εργαζόταν μόνον ο άνδρας, που είχε συνεπώς αυτός και μόνον οικογενειακή και κοινωνική δύναμη. Η γυναίκα ήταν οικονομικά εξαρτημένη από το σύζυγό της. Ήταν υποτελής στην οικογένεια και στην κοινωνία και το ίδιο συνέβαινε με τα παιδιά, που ήταν κι αυτά υποταγμένα στον πατέρα. Η υπεροχή του άνδρα είχε μεν τις ρίζες της στις οικονομικές συνθήκες, αλλά περνούσε και στην ιδεολογία. Επικρατούσαν έτσι οι αντιλήψεις για την ανισότητα των φύλων που αποτυπώνονταν στα παραδοσιακά, συντηρητικά οικογενειακά ήθη, κι όλ' αυτά επηρέαζαν και τη νομοθεσία. Οι συγκεκριμένες διατάξεις του Α.Κ. εξέφραζαν και διαιώνιζαν την ανισότητα των μελών της ανδροκρατούμενης και αυταρχικής οικογένειας, που αποτελούσε οικονομική μονάδα, με μέλη εξαρτημένα από τον άνδρα.

Η πραγμάτωση και στο χώρο των οικογενειακών σχέσεων ορισμένων βασικών πολιτισμικών αξιών (προσωπική ελευθερία, ισότητα, σεβασμός στην προσωπικότητα, κατοχύρωση του ιδιωτικού χώρου) αποτελεί σήμερα κοινό στόχο όλων των νομοθεσιών.

Έτσι και η ελληνική νομοθεσία έχει το χαρακτήρα ενός φιλελεύθερου δικαίου με ανθρώπινο πρόσωπο, που επιχειρεί να περιορίσει τους κλυδωνισμούς από τις συγκρούσεις και τις κρίσεις, όχι με καταπίεση αλλά ελευθερία επιλογών, σεβασμό της προσωπικότητας, κατοχύρωση της ισότητας στην οικογένεια, ενίσχυση της συντροφικότητας και της υπευθυνότητας.

Το ελληνικό Οικογενειακό Δίκαιο έχει απομακρυνθεί από τις παραδοσιακές και αναχρονιστικές αντιλήψεις και τις θρησκευτικές δοξασίες, έχει αποκτήσει διεθνή χαρακτήρα. Με την καθιέρωση της ισονομίας των φύλων, τη φιλελευθεροποίηση των σχέσεων γονέων και παιδιών, τη διευκόλυνση του διαζυγίου, την εξίσωση των χωρίς γάμο των γονιών τους γεννημένων παιδιών με τα παιδιά τα γεννημένα σε γάμο, σήμερα το Οικογενειακό μας Δίκαιο είναι προοδευτικό και καινοτόμο.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Στοιχεία της μεταρρύθμισης του Οικογενειακού Δικαίου (ν.1329/83 – ισονομία των φύλων στην οικογένεια, ν.1250/82 – εισαγωγή του πολιτικού γάμου, ν.2447/96 – υιοθεσία – επιτροπεία ανηλίκων – αναδοχή ανηλίκων και δικαστική συμπαράσταση).

Θεματικοί άξονες

■ Ενηλικίωση - κατώτατο όριο ηλικίας για την τέλεση του γάμου	✓ Στα 18 χρόνια και τα δύο φύλα (Άρθρο 1350 Α.Κ. - ισχύει διαδικασία αναπλήρωσης)
■ Θρησκευτικός τύπος γάμου	✓ Εισαγωγή ως δεύτερης επιλογής του πολιτικού γάμου-προϋποθέσεις
■ Προσωπικές σχέσεις των συζύγων	✓ Κατάργηση του αρχηγικού δικαιώματος του συζύγου (-Ο ανήρ είναι η κεφαλή της οικογένειας-). Συνεισφορά και των δύο συζύγων στις ανάγκες της οικογένειας (χρηματική, εργασία στο σπίτι ή βοήθεια στο επάγγελμα του συζύγου, ανατροφή των παιδιών)-διατήρηση του οικογενειακού επωνύμου της γυναίκας μετά το γάμο για τις έννομες σχέσεις - δυνατότητα και στη γυναίκα να αποκτήσει αυτοτελή, νόμιμη κατοικία
■ Περιουσιακές σχέσεις των συζύγων	✓ Κατάργηση της «προίκας» - γονικές παροχές προς τα παιδιά (άρθρο 1509 του Α.Κ.) εναλλακτική ισχύς του συστήματος αυτοτέλειας ή κοινοκτημοσύνης - αν συμφωνηθεί ενώπιον συμβολαιογράφου- αξίωση συμμετοχής στα αποκτηθέντα κατά τη διάρκεια του γάμου, κατάργηση του Μουκιανού τεκμηρίου.
■ Σχέσεις γονέων και παιδιών	✓ Επώνυμο παιδιών -από κοινού προσδιορισμός του- κατάργηση της «πατρικής εξουσίας» και αντικατάστασή της από το θεσμό γονικής μέριμνας. Επιμέλεια των παιδιών σε περίπτωση διαζυγίου -από κοινού ανατροφή- εκπαίδευση των παιδιών
■ Παιδιά γεννημένα χωρίς γάμο των γονέων τους	✓ Κατάργηση του όρου «εξώγαμα» παιδιά και νομική εξίσωση των παιδιών, άσχετα αν η πατρότητα θεμελιώνεται στην καταγωγή από γάμο ή στην αναγνώριση (εκούσια ή δικαστική)
■ Κωλύματα γάμου	✓ Υποχωρούν οι εκκλησιαστικές επιδράσεις και καταργούνται τα κωλύματα γάμου, τα ισχύοντα σύμφωνα με το Δίκαιο της Εκκλησίας. Ισχύουν μόνο εκείνα της συγγένειας εξ αίματος και εξ αγχιστείας, υιοθεσίας, διαγαμίας, ανικανότητας για δικαιοπραξία.

■ Λύση του γάμου - διαζύγιο

✓ Αποσύνδεσή του από υπαιτιότητα - καθιέρωση δύο ειδών διαζυγίου: Του συναινετικού και του ισχυρού κλονισμού της έγγαμης συμβίωσης (ο λόγος του κλονισμού είναι αδιάφορος. Απλώς δεν πρέπει να αφορά αποκλειστικά τον ενάγοντα)

■ Δικαίωμα διατροφής του διαζευγμένου συζύγου

✓ Ανεξαρτήτως υπαιτιότητας - με κριτήρια την ηλικία, κατάσταση υγείας, επιμέλεια ανηλικού τέκνου, αδυναμία ανεύρεσης εργασίας.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

Στο μάθημα έλαβαν μέρος από μια τάξη 27 παιδιών 5 αγόρια και 8 κορίτσια (επειδή στο τέλος του Μαΐου τα παιδιά λόγω των επικείμενων Πανελληνίων Εξετάσεων έκαναν τις απουσίες τους).

Το κλίμα ήταν θερμό. Άκουσαν με ενδιαφέρον την παρέμβαση για τη μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου του '83 που είναι ακόμα καινοτομία σήμερα, με τη δεδομένη νοοτροπία και τα υπάρχοντα στερεότυπα των φύλων.

Τα αγόρια θέλησαν να διαχωρίσουν τη θέση τους στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αξιολόγησης, σαρκάζοντας, σατιρίζοντας τα πάντα, προσπαθώντας να σωθούν από μια επικείμενη ισότητα --ισοπέδωση-- κατάργηση των προνομίων τους. Αλλά κατά τη διάρκεια της συζήτησης διατύπωναν την αμφισβήτησή τους κατά πόσο είναι απαραίτητη μια στρατηγική για την ισότητα στο σχολείο, που κατά τη γνώμη τους έχει κατακτηθεί.

Τα κορίτσια είχαν μια ανοιχτή στάση. Όρεξη για ενημέρωση, προβληματισμό για τις στρατηγικές αλλαγής των προκαταλήψεων και των σεξιστικών στερεοτύπων που υπάρχουν. Τους ενδιαφέρει, για παράδειγμα, το ότι είναι δυνατόν στο μέλλον να βρεθούν με ένα ενδεχόμενο διαζύγιο, στη θέση εκείνου από τους συζύγους που οφείλει διατροφή στον άλλο σύζυγο.

Τα αγόρια -με μια εξαίρεση- δήλωσαν σκεπτικισμό, απροθυμία, αδιαφορία για τη συζήτηση με θέμα την ισότητα -τη θεωρούν ήδη προωθημένη.

Σε ένα γενικό κλίμα χαράς και πειραγμάτων είναι φανερή η ανορεξία των αγοριών να χάσουν την... πρωτοκαθεδρία. Στην καλύτερη περίπτωση τα αγόρια βλέπουν τη διαφορετική οπτική, ως κάτι που το χρωστούσαν στα κορίτσια: μια ισότητα στα πλαίσια του ανθρωπισμού.

Στιχομυθίες, όπως η παρακάτω, είναι χαρακτηριστικές: «Αυτά, κυρία, είναι άγραφοι νόμοι», είναι η γελαστή ένταση ενός μαθητή, που θεωρεί φυσικά πως το προβάδισμα πρέπει να δοθεί, όχι στο συμβατικό δίκαιο, αλλά στο «άγραφο».

ΥΛΙΚΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

- Προβάλλω διαφάνεια με τους θεματικούς άξονες της μεταρρύθμισης γενικά, και
- Διαφάνεια για τη διευκρίνιση των αλλαγών στους λόγους διαζυγίου ειδικότερα.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΔΙΚΗΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ

«Όλοι σε λένε κατευθείαν άγαλμα
 εγώ σε προσφώνώ γυναίκα κατευθείαν»
(Το λίγο του κόσμου)
 Κική Δημουλά

Όσο το «σημείο αναγνώρισεως» της καλής ποιήτριας μπορεί να γεννάει μέσα μας αυτό το συναίσθημα της τρυφερής μελαγχολίας, το πρόβλημα υπάρχει. (Κι ας το αρνούνται οι μαθητές μου).

Από τη σκιαγράφηση των διατάξεων του Οικογενειακού Δικαίου προκύπτει ένα προοδευτικό δίκαιο, αντάξιο της δυναμικά εξελισσόμενης νεοελληνικής κοινωνίας. Η νοοτροπία όμως δεν άλλαξε. Τα παραδοσιακά οικογενειακά ήθη, που συντηρούν αναχρονιστικές αντιλήψεις και επιβάλλουν ξεπερασμένα πρότυπα, καλά κρατούν...

Κι αυτό, όπως επισημαίνει γνωστή ερευνήτρια, οφείλεται όχι μόνο στην έλλειψη σωστής ενημέρωσης για το ισχύον δίκαιο. Για να αλλάξουν οι συμπεριφορές και οι στάσεις πρέπει το πρότυπο της σύγχρονης οικογένειας να αναπαράγεται όχι μόνο μέσα από τους κανόνες του δικαίου, αλλά και μέσα από όλους τους κοινωνικούς θεσμούς που συγκροτούν το σύστημα των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους, για παράδειγμα από το σχολείο, τα ΜΜΕ, την εκκλησία. Αλλιώς, η επίδραση του Οικογενειακού Δικαίου κινδυνεύει να είναι αυτή που είναι σήμερα: σκιάδης.

Ποια είναι η διεκδίκηση για σήμερα; «Και διαφορετική και ίση», όπως λέει η G. Bock, ώστε η ισότητα να πάψει να σημαίνει την εξαφάνιση της μιας από τις δύο διαφορετικές ολότητες μέσα στην άλλη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

Πόσο πέτυχα τους στόχους της παρέμβασης αυτής;

Το μάθημα αυτό της μιας ώρας, νομίζω ότι ήταν απλώς ένα ερέθισμα για προβληματισμό σχετικά με το ποιες είναι οι σχέσεις, ποιες θα έπρεπε να είναι, γιατί δεν υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα σε κανόνες δικαίου και στην πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Θανάση Παπαχρίστου, Οικογενειακό Δίκαιο '97
- Ε.Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, τ.ΙΑ, '98
- Εισηγητική έκθεση στο σχέδιο νόμου
- «Το φύλο των δικαιωμάτων», Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών ΔΙΟΤΙΜΑ, Π. Αγαλλοπούλου και Ζ. Χρονάκη
- Αστικός Κώδικας, Α. Δερβέναγα, εκδ. Σάκκουλα

